

HİTİT İLAHİYAT DERGİSİ

Hitit Theology Journal

e-ISSN: 2757-6949

Cilt | Volume 22 • Sayı | Number 2

Aralık | December 2023

Katılım Finans İlkeleriyle Uyumlu Faaliyet Yürüten Varlık Yönetim Şirketine Dair Bir Öneri

A Suggestion for the Asset Management Company Operating in Compliance with
Participation Finance Principles

Salih GÜNER

Dr. Öğr. Üyesi | Asst. Prof.

Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi, Temel İslam Bilimleri Bölümü, İslam Hukuku

Erzincan, Türkiye

Erzincan Binali Yıldırım University, Department of Basic Islamic Sciences, Islamic Law

Erzincan, Türkiye

salihguner_17@hotmail.com

<https://orcid.org/0000-0001-8333-963X>

Makale Bilgisi | Article Information

Makale Türü | Article Type: Araştırma Makalesi | Research Article

Geliş Tarihi | Received: 02.07.2023

Kabul Tarihi | Accepted: 07.11.2023

Yayın Tarihi | Published: 30.12.2023

Atıf | Cite As

Güner, Salih. "Katılım Finans İlkeleriyle Uyumlu Faaliyet Yürüten Varlık Yönetim Şirketine Dair Bir Öneri". *Hitit İlahiyat Dergisi* 22/2 (2023), 781-802.
<https://doi.org/10.14395/hid.1321865>

Değerlendirme: Bu makalenin ön incelemesi iki iç hakem (editörler - yayın kurulu üyeleri) içerik incelemesi ise iki dış hakem tarafından çift taraflı kör hakemlik modeliyle incelendi.

Benzerlik taraması yapılarak (Turnitin) intihal içermediği teyit edildi.

Etik Beyan: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.

Etik Bildirim:

ilafdergi@hitit.edu.tr | <https://dergipark.org.tr/tr/pub/hid/policy>

Çıkar Çatışması: Çıkar çatışması beyan edilmemiştir.

Finansman: Bu araştırmayı desteklemek için dış fon kullanılmamıştır.

Telif Hakkı & Lisans: Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmalarını CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır.

Review: Single anonymized - Two Internal (Editorial board members) and Double anonymized - Two External Double-blind Peer Review
It was confirmed that it did not contain plagiarism by similarity scanning (Turnitin).

Ethical Statement: It is declared that scientific and ethical principles have been followed while conducting and writing this study and that all the sources used have been properly cited.

Complaints:

ilafdergi@hitit.edu.tr | <https://dergipark.org.tr/en/pub/hid/policy>

Conflicts of Interest: The author(s) has no conflict of interest to declare.

Grant Support: The author(s) acknowledge that they received no external funding to support this research.

Copyright & License: Authors publishing with the journal retain the copyright to their work licensed under the CC BY-NC 4.0.

A Suggestion For The Asset Management Company Operating in Compliance With Participation Finance Principles

Abstract

Asset management companies have emerged with the aim of purchasing the non-performing assets of financial institutions, providing liquidity to the institution and freeing these institutions from non-performing assets. The deterioration in the economies of countries from time to time and the consequent deterioration in the economic situation of citizens and financial institutions have led to the establishment of these companies. Although asset management companies emerged earlier in the world, they came to the agenda in our country after the 2001 crisis.

Since asset management companies were established with the aim of purchasing non-performing assets from conventional banks at very low amounts and collecting these debts from the original owner, we cannot say that they take into account the prohibition of interest, which is not legitimate according to Islamic law. Therefore, it is not possible to state that the existing asset management companies are legitimate in terms of Islamic law. On the other hand, considering that participating banks may also have problematic assets, there should be a need for an Asset Management Company that conducts interest-free transactions and complies with the principles of Islamic law. In this context, it should be necessary to determine some principles for asset management companies that aim to operate within the framework of the principles of Islamic law.

In the history of Islamic law, debt-sale practices have been widely discussed by scholars. The main source of the debate is the hadith narrated from the Prophet (p.b.u.h.), "The Prophet (p.b.u.h.) forbade the sale of debt for debt." As a matter of fact, many opinions have been expressed around this hadith, and it has been stated that the hadith is weak, and although it has been stated that it is weak, there are also opinions that it is true in terms of its meaning. On the other hand, there are also disagreements about which of the debt-selling practices the hadith covers. Some scholars accepted the hadith as absolute and did not allow any debt to be sold in any way. Some scholars, on the other hand, have narrowed the scope of the hadith and stated that it is not permissible to engage in debt-sale practices that create an interest transaction or where the transaction does not benefit people.

The Hanafi madhhab has never authorised the sale of debt on the grounds that it is not deliverable. Although the Shafi'i madhhab has such a view as a sect, it has experienced individual disagreements on the issue of purchasing the debt in cash in exchange for goods. The Maliki madhhab is more moderate than these two madhhabs in the practice of selling debt. As a matter of fact, it has adopted the view that it is possible to sell the debt to the debtor himself or to a third party in exchange for a good or benefit, with some conditions. The scholars who act most freely on this issue are Ibn Taymiyya and his student Ibn Qayyim al-Jawziyye. According to these two scholars, the sale of debt forbidden by the aforementioned hadeeth is the sale of a new debt on a deferred basis without the parties having a previous debt in their possession. It is permissible to sell a debt that is fixed in the dhimma, either to the debtor himself or to a third party, in exchange for goods or the benefit of goods.

In addition to the views mentioned above, among today's scholars or fatwa committees, some make ijthad on the view of the Maliki madhhab. For example, the Islamic Fiqh Academy and the Advisory Board of the Participation Banks Association of Turkey have expressed the opinion that practices that take place in the form of selling debt to third parties in cash in exchange for a property or the benefit of a property or a service may be permissible.

In this article, since it is considered to be a current need, the issues of how an Asset Management Company can operate by the principles of participation finance should be and on the basis of which principles and with which methods it can purchase problematic assets are discussed. In this context, firstly, the practices in the classical fiqh works regarding debt sale practices are analysed and evaluated, and then an asset management company model that operates in accordance with Islamic law is proposed.

Keywords: Islamic Law, Participation Finance, Asset Management Company, Non-performing Asset, Dept.

Katılım Finans İlkeleriyle Uyumlu Faaliyet Yürüten Varlık Yönetim Şirketine Dair Bir Öneri

Öz

Varlık Yönetim Şirketleri, finans kurumlarında meydana gelen sorunlu varlıkları satın alıp kuruma likidite sağlama ve bu kurumları sorunlu varlıklardan arındırma amacıyla ortaya çıkmıştır. Zaman zaman ülke ekonomilerinde meydana gelen bozulmalar ve bunun sonucu olarak vatandaşların ve finans kurumlarının ekonomik durumunun bozulması bu şirketlerin kurulmasına sebep olmuştur. Varlık Yönetim Şirketi'nin ilk örneği 1930'lu yıllarda Avusturya'da görülmesine rağmen bu şirketlerin ülkemizde gündeme gelmeye başlaması 2001 krizinden sonra olmuştur.

Varlık Yönetim Şirketleri'nin, konvansiyonel bankalardaki sorunlu varlıkları çok düşük miktarlarda satın alıp bu borçları asıl sahibinden tahsil etme amacıyla kurulması sebebiyle İslâm hukukundaki faiz yasağını dikkate aldığını söyleyemeyiz. Dolayısıyla mevcut Varlık Yönetim Şirketleri'nin, İslâm hukuku açısından meşruiyetinin bulunduğunu ifade etmek mümkün değildir. Diğer taraftan katılım bankalarının da sorunlu varlıklara sahip olabileceğini düşündüğümüzde faizsiz işlem yapan ve İslâm hukuku ilkelerine riayet eden bir Varlık Yönetim Şirketine de ihtiyaç olmalıdır. Bu kapsamda, İslâm hukuku kaideleri çerçevesinde faaliyet yürütmeyi hedefleyen Varlık Yönetim Şirketleri için birtakım ilkeler belirlemek zaruridir.

İslâm hukuku tarihinde borç satım uygulamaları, âlimler nezdinde çokça tartışılmıştır. Tartışmanın ana kaynağını Hz. Peygamberden rivayet olunan “Nebi (s.a.s.), borcun borca karşılık satımını yasakladı.” hadisi oluşturmaktadır. Nitekim bu hadis etrafında çokça görüş zikredilmiş, hadisin zayıf olduğu ifade edilmiş ve yine zayıf olduğu ifade edilmekle birlikte mana itibarıyla doğru olduğu yönünde görüşler de belirtilmiştir. Diğer taraftan hadisin, borç satım uygulamalarından hangisini kapsadığı hususunda da ihtilâflar bulunmaktadır. Kimi âlimler, hadisi mutlak kabul ederek borcun hiçbir şekilde satımına cevaz vermemişlerdir. Kimi âlimler ise hadisin kapsamını daha dar tutmuş ve faizli bir işlem meydana getiren veya yapılan işlemin insanların faydasına olmadığı borç satım uygulamalarının caiz olmadığını ifade etmişlerdir.

Hanefî mezhebi, teslim edilebilir olmadığı gerekçesiyle borç satımına hiçbir şekilde cevaz vermemiştir. Şâfiî mezhebi ise mezhep görüşü itibarıyla böyle bir görüşe sahip olmakla birlikte borcun bir ayn yani mal karşılığında peşin olarak satın alınması konusunda bireysel ihtilâflar yaşamıştır. Mâlikî mezhebi ise bu iki mezhebe göre daha ilimlidir. Nitekim öne sürmüştüğü birtakım şartlar ile birlikte borcun, borçlunun bizzat kendisine veya üçüncü bir şahsa mal veya menfaat karşılığında satımının mümkün olduğu görüşünü benimsemiştir. Bu konuda en özgür davranan âlimler ise İbn Teymiyye ve öğrencisi İbn Kayyim el-Cevziyye'dir. Bu iki âlime göre, yukarıda bahsi geçen hadis ile yasaklanan borç satımı, her iki tarafın daha önce zimmetinde bir borç bulunmaksızın vadeli olarak yeni bir alım satım faaliyeti yapmalarıdır. Zimmette sabit olan bir borcun, borçlunun kendisine veya üçüncü bir şahsa, bir ayn veya aynın menfaati karşılığında satımı ise mümkün ve caizdir.

Yukarıda zikrettiğimiz görüşlere ilave olarak günümüz âlimleri veya fetva kurulları arasında Mâlikî mezhebinin görüşü üzerine içtihat edenler bulunmaktadır. Örneğin İslam Fıkıh Akademisi ve Türkiye Katılım Bankaları Birliği Danışma Kurulu, borcun bir ayn veya aynın menfaati veya bir hizmet karşılığında üçüncü kişilere peşin olarak satımı şeklinde gerçekleşen uygulamaların caiz olabileceğini belirtmişlerdir.

Bu makalede, güncel bir ihtiyaç olduğu düşünülmüş sebebiyle katılım finans ilkelerine uygun faaliyet yürütebilecek Varlık Yönetim Şirketi'nin nasıl olması gerektiği ve hangi ilkeler bazında hangi yöntemler ile sorunlu varlıkları satın alabileceği konuları tartışılmıştır. Bu bağlamda öncelikle borç satım uygulamalarına dair klasik fıkıh eserlerindeki uygulamalar incelenmiş, değerlendirilmiş ve akabinde İslâm hukukuna uygun faaliyet yürüten bir Varlık Yönetim Şirketi modeli önerilmiştir.

Anahtar Kelimeler: İslâm Hukuku, Katılım Finans, Varlık Yönetim Şirketi, Sorunlu Varlık, Deyn.

Giriş

Konvansiyonel bankalar, katılım bankaları ve kredi temin eden diğer mâlî kuruluşların en büyük problemlerinden biri, sorunlu finansman meselesi yani bir diğer ifadeyle sağlanan finansmanların geri ödenememesidir. Bu sorun, yeni sorunları da beraberinde getirmektedir. Özellikle sorunlu varlıkların sürekli artması, kurumların hem aktiflerine etki etmekte hem de zarar meydana geldiği içi kâr oranının azalmasına sebep olmaktadır. Bununla birlikte kurumun yeni fon sağlama kapasitesi de bu durumdan etkilenmektedir.

Ülkeler, finansman sağlayan kurumların bahsetmiş olduğumuz bu sorunları karşısında çözüm yolları aramışlardır. Varlık Yönetim Şirketleri, bu bağlamda bir çözüm yolu olarak ortaya çıkmıştır. Varlık Yönetim Şirketleri'nin tarihçesi, işleyişi, amaçları, faydaları ve zararları birçok yüksek lisans ve doktora tezine konu olmuş¹ ve konu hakkında birçok makale çalışması yayımlanmıştır.² Yapılan çalışmalar arasında, Ayhan Ak'ın “Meşruiyet Analizi Bağlamında Varlık

¹ Batuhan Buğra Akartepe, *Alacak Satımı Uygulamaları ve Analizi: Varlık Yönetim Şirketi Örneği* (İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2017); Cem Bahadır, *Sorunlu Kredilerin Yönetiminde Varlık Yönetim Şirketlerinin Rolü ve Türkiye Uygulaması* (Ankara: Başkent Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2018); Hicabi Ersoy, *Finansal Krizlerin Çözümleme Süreçleri ve Yöntemleri* (Türkiye-Kore-Meksika Deneyimlerinin Karşılaştırmalı Analizi) (İstanbul: Marmara Üniversitesi, Bankacılık ve Sigortacılık Enstitüsü, Doktora Tezi, 2007); Birgül Şakar, *Banka Yapılandırılma Sürecinde Varlık Yönetim Şirketleri Seçilmiş Ülkeler ve Türkiye Uygulaması* (İstanbul: Marmara Üniversitesi, Bankacılık ve Sigortacılık Enstitüsü, Doktora Tezi, 2004).

² Mustafa Tevfik Kartal-Cüneyt Hakan Demir, “Türkiye’de Katılım Bankacılığında Sorunlu Kredilerin Varlık Yönetim Şirketlerine Satışı Üzerine Bir İnceleme ve Yöntem Önerileri”, *İslam Ekonomisi ve Finans Dergisi* 3/1 (2017); Ayhan Ak, “Meşruiyet Analizi Bağlamında Varlık Yönetim Şirketleri”, *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi* 24 (2014); H. Pınar Kaya, Şaban Uzay, “Varlık Yönetim Şirketlerinin Finansal Sistem İçerisindeki Yeri ve Önemi”, *Muhasebe ve Denetim Bakış* 59 (2020).

Yönetim Şirketleri”, Cüneyt Hakan Demir’in “Faizsiz Bankacılıkta Varlık Yönetim Şirketleri Adaptasyonu”, Mustafa Tefvik Kartal-Cüneyt Hakan Demir’in “Türkiye’de Katılım Bankacılığında Sorunlu Kredilerin Varlık Yönetim Şirketlerine Satışı Üzerine Bir İnceleme ve Yöntem Önerileri”, Batuhan Buğra Akartepe’nin “Alacak Satımı Uygulamaları ve Analizi: Varlık Yönetim Şirketi Örneği” adlı çalışmaları, yapacak olduğumuz çalışma ile kısmen ilgisi bulunan araştırmalardır. Ancak bu çalışmaların, Varlık Yönetim Şirketleri’nin İslâmî esaslara uygun olarak faaliyet yürütebilmesini sağlamaya yönelik bir öneri sunduğunu ve bu öneriyi fikhî açıdan detaylı bir şekilde incelediğini söyleyemeyiz. Bu sebeple araştırmamızda bu literatürden farklı olarak, Varlık Yönetim Şirketleri’nin çalışma esaslarını ele almakla birlikte hali hazırdaki şirketlerin faaliyetlerini İslâm hukuku açısından değerlendirmeye çalışacağız. Bunun akabinde, İslâmî esaslara uygun faaliyet yürüten bir Varlık Yönetim Şirketi nasıl olmalıdır ve hangi esaslara bağlı kalmalıdır, sorularına cevap bulmaya çalışacağız.

1. Varlık Yönetim Şirketi’nin Tarihçesi ve Kuruluş Amacı

1.1. Varlık Yönetim Şirketi’nin Tarihçesi

Varlık Yönetim Şirketi’nin finans sektöründe faaliyete başlamasını 1930’lu yıllara kadar götürmek mümkündür. Nitekim 1929 krizine bağlı olarak Avusturya’nın ikinci büyük bankası olan BCA bir dar boğaza girmiştir. 1931 yılında ise Avusturya’nın en büyük bankası olan Austrian Credit Ansalt büyük bir mali kriz ile karşı karşıya kalmıştır. Bu iki bankanın güçlerini birleştirmeleri, Varlık Yönetim Şirketi kurma fikrinin ilk nüvesini oluşturmuştur. Nitekim bu iki banka, Avusturya’nın bankacılık sektöründeki aktiflerinin yarısından fazlasına sahipti ve bu bankaların olası bir iflası sonucunda Avusturya’nın ekonomisinin bundan etkilenmemesi ise söz konusu değildi. Bu sebeple Avusturya hükümeti, bu iki bankanın iflas etmesine engel olmak için özel bir muhasebe şirketiyle anlaşarak Avusturya Merkez Bankası’na bağlı olarak çalışmak üzere Revisionsgesellschaft adında bir şirket kurdu. Bu şirketin amacı, bankaların sorunlu varlıklarını alarak bu bankalara likidite sağlamak ve yine aynı zamanda bankaların hisselerini satın alarak kendilerine bir kaynak sağlamak olmuştur. Dolayısıyla bu şirketin, Varlık Yönetim Şirketleri’nin ilk örneğini teşkil ettiğini söylememiz mümkündür.³

Başlangıçta, Varlık Yönetim Şirketleri’nin devlet eliyle kurulduğunu ifade etmeliyiz. Nitekim Amerika Birleşik Devletleri, Fransa, Çekya, Endonezya, İsveç, Arnavutluk, Meksika gibi devletlerde bu tür şirketler devlet eliyle kurulmuştur. Zamanla özel sektör de bu alana girmiştir. Nitekim günümüzde Türkiye dâhil birçok ülkede Varlık Yönetim Şirketi faaliyetlerini yürüten özel kuruluşların var olduğunu biliyoruz. Türkiye’de faaliyet yürüten şirketlere örnek olarak Armada Varlık Yönetim Şirketi, Arsan Varlık Yönetim Şirketi, Birikim Varlık Yönetim Şirketi, Birleşim Varlık Yönetim Şirketi’ni zikretmek mümkündür. Bunlardan başka faaliyet yürüten şirketler de bulunmaktadır.⁴

Varlık Yönetim Şirketleri’nin Türkiye’deki ortaya çıkışı ve gelişimine baktığımızda çok uzun bir geçmişe sahip olduğunu söyleyemeyiz. Türkiye’de Varlık Yönetim Şirketi kurulması fikri, 2001 yılında yaşanan mali kriz sebebiyle ortaya atılmıştır. Nitekim bu krizde meydana gelen ekonomik kötüleşme, faizlerin artması, kredilerin geri çağırılması ve yeni finans teminindeki sıkıntılar reel ve özel sektörü pek çok açıdan olumsuz etkilemiştir. Bu gidişattan en çok etkilenen sektörlerin başında şüphesiz finans sektörü gelmektedir. Bu sebeple aynı yıl ülkede “Bankacılık Sektörünün Yeniden Yapılandırılması” adı altında bir program uygulanmaya başlamıştır. Bu program

³ Akartepe, *Alacak Satımı Uygulamaları ve Analizi: Varlık Yönetim Şirketi Örneği*, 37; Bahadır, *Sorunlu Kredilerin Yönetiminde Varlık Yönetim Şirketlerinin Rolü ve Türkiye Uygulaması*, 101, 102; Ersoy, *Finansal Krizlerin Çözümleme Süreçleri ve Yöntemleri*, 66, 67.

⁴ Bahadır, *Sorunlu Kredilerin Yönetiminde Varlık Yönetim Şirketlerinin Rolü ve Türkiye Uygulaması*, 103; Çınar Kaya, *Bankacılık Sektöründe Sorunlu Krediler ve Varlık Yönetim Şirketleri* (Konya: Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2020), 92; Ersoy, *Finansal Krizlerin Çözümleme Süreçleri ve Yöntemleri*, 65, 66; Önder Demirkurt, *Bankacılık Sektöründe Varlık Yönetim Şirketlerine Devredilen Tahsil Gecikmiş Alacakların Yönetimi* (İstanbul: Bahçeşehir Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019), 106.

çerçevesinde yapılması gereken işlerden biri de Varlık Yönetim Şirketleri'nin kurulması olmuştur.⁵

Varlık Yönetim Şirketi'ne dair düzenleme 30.01.2002 tarihli 4743 sayılı "Mali Sektöre Olan Borçların Yeniden Yapılandırılması ve Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun" çerçevesinde yapılmıştır. Bu kanunun 3. Maddesinin 7. bendinde Varlık Yönetim Şirketleri'nin muaf olacağı vergilerden bahsedilmiştir. Daha sonra 1 Ekim 2002 tarihli 24893 sayılı Resmi Gazete'de "Varlık Yönetim Şirketleri'nin Kuruluş ve Faaliyet Esasları Hakkında Yönetmelik" yayımlanmıştır. 2006 yılında yeniden yapılan bir düzenleme ile de (1 Kasım 2006 tarihli 26333 sayılı Resmi Gazete) 1 Ekim 2002 tarihli yönetmelik kaldırılmıştır. Varlık Yönetim Şirketi ile ilgili en son düzenleme gördüğümüz kadarıyla 14 Temmuz 2021 tarihli ve 31541 sayılı Resmi Gazete'de yayınlanan yönetmeliktir.

1.2. Varlık Yönetim Şirketi'nin Kuruluş Amacı ve Önemi

Son olarak 14 Temmuz 2021 tarihli ve 31541 no'lu Resmi Gazete'de yayınlanan düzenleme ile Varlık Yönetim Şirketleri'nin faaliyet alanı şu şekilde belirlenmiştir:

Varlık Yönetim Şirketleri;

- a) Sigortacılık alanı dışında faaliyet gösteren kaynak kuruluşların ana faaliyet konularından doğan alacakları ve diğer varlıkları ile sigortacılık alanında faaliyet gösteren kaynak kuruluşların yalnızca kredi sigortası hizmetinden doğan alacaklarını devralabilir, devredebilir, devraldığı alacakları tahsil edebilir, varlıkları nakde çevirebilir veya bunları yeniden yapılandırarak devredebilir.
- b) Alacakların tahsili amacıyla edindiği gayrimenkul veya sair mal, hak ve varlıkları işletebilir, kiralayabilir, teminata konu edebilir, devredebilir ve bunlara yatırım yapabilir.
- c) Sağlanan finansman toplamının öz kaynaklarının üç katını geçmemesi şartıyla alacaklarını tahsil etmek amacıyla borçlularına ilave finansman sağlayabilir.
- ç) Kaynak kuruluşların ana faaliyet konularından doğan alacakları ile diğer varlıklarının tahsilatı, yeniden yapılandırılması veya üçüncü kişilere devri konularında aracılık, destek ve danışmanlık hizmeti verebilir.
- d) Ana faaliyetlerini gerçekleştirmek üzere sermaye piyasası mevzuatı dâhilinde ve gerekli izinleri almak kaydıyla faaliyette bulunabilir ve menkul kıymet ihraç edebilir, fon kurabilir, ihraç edilmiş menkul kıymetlere yatırım yapabilir.
- e) Alacaklardan dolayı edinilmek zorunda kalınan iştirak payları dışında, yalnızca faaliyetlerini gerçekleştirmek amacıyla sınırlı olmak üzere iştirak edebilir.
- f) Şirketlere kurumsal ve finansal yeniden yapılandırma alanlarında danışmanlık hizmeti verebilir.⁶

İlgili tarihte yayımlanan yönetmelik maddesinde de görüldüğü üzere Varlık Yönetim Şirketi'nin kurulmasının genel amacı, kaynak kuruluşların sorunlu varlıklarını satın almak ve bu kuruluşları sorunlu varlıklarından arındırarak kendilerine finansal anlamda yeni bir alan açmaktır. Yine borçlu açısından baktığımızda Varlık Yönetim Şirketi'nin, alacağı devralarak borcu tekrar yapılandırma veya borçlu şahsa ek finansman temin ederek ödeme kolaylığı sağlama gibi bir faaliyet alanı da bulunmaktadır. Bununla birlikte kaynak kuruluşların alacakları hususunda kendilerine

⁵ BDDK, *Krizden İstikrara Türkiye Tecrübesi*, 3. Baskı, 2010, 39-56.

⁶ Varlık Yönetim Şirketlerinin Kuruluş ve Faaliyet Esasları İle Devralınacak Alacaklara İlişkin İşlemler Hakkında Yönetmelik, (VYŞ), *Resmi Gazete 31541* (14 Temmuz 2021), Kanun no 5411, md. 14/1.

danışmanlık hizmeti vermesi de söz konusudur. Dolayısıyla hem borçlu hem de alacaklının ekonomik durumunun iyileştirilmesi açısından Varlık Yönetim Şirketleri'nin önemli bir rol üstlendiğini ifade etmemiz mümkündür.⁷ Zira Varlık Yönetim Şirketi'nin, kaynak kuruluşu ya da finans kurumunu, sorunlu varlıklarından arındırarak kendilerine yeni bir alan açması ve bunun neticesinde finans kurumlarının asıl faaliyet alanlarına yoğunlaşması kendileri için olumlu bir kazanç olmalıdır. Durumu borçlu açısından değerlendirdiğimizde ise Varlık Yönetim Şirketi tarafından borçluya daha kolay ve daha geniş ödeme imkânı sunulması durumunda borçlu hem yasal takipten kurtulacak hem de ekonomik anlamda tekrar yetkin konuma gelecektir. Şüphesiz yukarıda zikrettiğimiz bu değerlendirmeler, Varlık Yönetim Şirketi'nin kuruluş amacı ve önemini açıklar niteliktedir.

Varlık Yönetim Şirketleri'nin faaliyetlerinin, genel itibarıyla deyn yani zimmetteki borcun alım satımı üzerine olduğunu ifade edebiliriz. Bu sebeple İslâm hukuku açısından Varlık Yönetim Şirketi hakkında değerlendirmelerde bulunabilmek için öncelikle İslâm hukukundaki borç alım satım işlemlerini ele almamız ve konuya bu perspektiften bakmamız gerekmektedir.

2. İslam Hukukunda Deyn (Zimmette Sabit Olan Borç)

2.1. Deynin Tarifi ve Mahiyeti

İbn Manzur, deynin sözlük manasını “Mevcutta var olmayan şey.”⁸ olarak açıklamıştır. Kurtubî tefsirinde şu şekilde bir açıklamada bulunmuştur: “Deynin hakikati, iki karşılıktan birinin nakit, diğerinin ise zimmette vadeli olduğu her bir işlem den ibarettir. Araplara göre ayn mevcut olan/somut olan, deyn ise mevcut olmayan/somut olmayan şeydir.”⁹ . İbn Nüceym ise deyni “Alım-satım veya tüketim sebebiyle veya bu iki şey dışındaki herhangi bir sebeple zimmette meydana gelen hükmî mal”¹⁰ olarak tanımlamıştır. Mecelle de ise deyn istilâhî açıdan “Kişinin zimmetinde sabit olan her şey”¹¹ şeklinde tanımlanmıştır.

Yukarıda zikrettiğimiz tanımları değerlendirdiğimizde genel olarak deynin iki farklı açıdan tanımlandığını görmekteyiz. Mecelle’de zikredilen tanımı dikkate aldığımızda deynin, mali-hukukî borçları kapsadığını ifade edebileceğimiz gibi aynı zamanda namaz, oruç, hac, zekât gibi yerine getirilmeyip zimmette borç olarak kalan dinî borçları da kapsayabileceğini söyleyebiliriz. Diğer tanımlara baktığımızda ise deynin daha dar kapsamlı bir tanımı ile karşı karşıya kalmaktayız. Nitekim diğer tanımlarda esas itibarıyla dikkate alınan husus “mal” olmuştur. Dolayısıyla zikredilen bu tanımları dikkate alarak konumuzla da ilişkisi açısından deyni, “Varlığını gerektirecek herhangi bir sebeple mala dair zimmette sabit olan her şey” şeklinde tanımlamak mümkündür.

Mâlikî, Şâfiî ve Hanbelî hukukçuların çoğunluğuna göre, deyni meydana getiren sebebin herhangi bir önemi yoktur. Nitekim onlara göre ayn karşılığında meydana gelen borç, deyn kapsamında değerlendirilebileceği gibi, bir menfaat karşılığında veya doğrudan İslam hukukundan kaynaklanan borçlar da bu kapsamda değerlendirilmektedir. Bu sebeple harâc, cizye, zekât, nafaka gibi borçlar da deyn kapsamına girmektedir.¹² Buna karşılık Hanefî âlimler, deynin kapsamını biraz daha dar tutmakta ve deynin sadece akit ve itlâftan kaynaklanabileceğini ifade etmektedirler.¹³ Dolayısıyla Hanefîlerin benimsemiş olduğu bu görüş onların; oruç, harâc, zekât, diyet gibi farklı sebeplerden kaynaklanan borçların deyn olarak kabul edilmemesi sonucu meydana getirmektedir.

2.2. Fıkıh Literatüründe Deyn Satım Türleri

Literatüre baktığımızda deynin deyn karşılığında satımı meselesindeki ihtilâfların sebebi olarak daha çok bir hadisin ön plana çıktığını görüyoruz. Rivayet edildiğine göre Hz. Peygamber, bu

⁷ Kartal - Demir, “Türkiye’de Katılım Bankacılığında Sorunlu Kredilerin Varlık Yönetim Şirketlerine Satışı Üzerine Bir İnceleme ve Yöntem Önerileri”, 97-99; Demirkurt, *Bankacılık Sektöründe Varlık Yönetim Şirketlerine Devredilen Tahsil Gecikmiş Alacakların Yönetimi*, 61, 62; Kaya, *Bankacılık Sektöründe Sorunlu Krediler ve Varlık Yönetim Şirketleri*, 100, 101.

⁸ İbn Manzur, *Lisânü'l-arab* (Beirut: Dâru Sâdir, 1414), 13/167.

⁹ Ebû Abdullah Muhammed b. Ahmed el-Kurtubî, *el-Câmi li-ahkâmi'l-Kur'an* (Kahire: Dâru'l-Kütübî'l-Misriyye, 1964), 3/377.

¹⁰ Zeynüddin b. İbrahim b. Muhammed İbn Nüceym, *el-Eşbâh ve'n-Nezâir* (Beirut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1999), 305.

¹¹ Ali Haydar Efendi, *Dürrü'l-hukkâm şerh-i mecelleti'l-ahkâm* (b.y.: Dâru'l-Cil, 1991), 1/128.

¹² Nezih Hammâd, *Dirâsât fi usûli'l-müdâyene* (Taif: Dâru'l-Fârûk, 1990), 16, 17.

¹³ M. Akif Aydın, “Deyn”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1994), 9/266; Kemâlüddin Muhammed b. Abdilvâhid b. Abdilhamid es-Sivâsi, *Fethü'l-kadir* (Lübnan: Dâru'l-Fikr, 1970), 7/221; Ali Haydar Efendi, *Dürrü'l-hukkâm*, 1/128.

hadiste borcun borç karşılığında satımının yasak olduğunu¹⁴ belirtmiştir.¹⁵ Hadiste geçen “بيع الكالى بالكالى” ifadesi âlimler tarafından “بَيْعُ الدَّيْنِ بِالذَّيْنِ” (borcun borca karşılık satımı) olarak açıklanmıştır.¹⁶ Âlimlerin çoğunluğu, hadisin senedinin zayıf olduğu yönünde görüş bildirmiştir. Nitekim Ahmed b. Hanbel, hadisin senedinde bulunan Musa b. Ubeyde er-Rebzi’den (ö. 153/770), hadis alınmasının helal olmadığını belirtmiştir. Kendisine, “Şu’be (160/777) ondan hadis rivayet etti” denildiğinde, “Şayet Şu’be başkalarının bildiği şeyleri bilseydi ondan hadis rivayet etmezdi.” şeklinde mukabelede bulunmuştur.¹⁷ Hâkim en-Nisabûrî (ö. 405/1014) ise hadisin Müslim’in şartlarına göre sahih olduğunu ifade etmiştir;¹⁸ ancak İbn Hacer el-Askalânî (ö. 852/1449), Nisabûrî’nin isnatta hata yaptığını ve hadisi Musa b. Ubeyde yerine Musa b. Ukbe vasıtasıyla naklettiğini ifade etmiş ve böylece Nisabûrî’nin, hadisi sahih zannettiğini belirtmiştir.¹⁹

Âlimlerin çoğunluğu, yukarıda zikrettiğimiz hadisin zayıflığı hususunda ittifak etmiş olsa bile hadisin manasının doğruluğu hususunda ise icma bulunduğunu ifade etmişlerdir.²⁰ Diğer bir ifadeyle borcun borç karşılığında satımının hükmü hususunda icma bulunması sebebiyle, hadisin zayıf olmasının, benimsenmiş olan görüşte herhangi bir etkisi olmadığını belirtmişlerdir. Nitekim Şevkânî, hadisin senedinde Musa b. Ubeyde er-Rebzi bulunmasına rağmen borcun borca karşılık satımının caiz olmadığı hususunda icma bulunmasının hadisi desteklediğini ifade etmiştir.²¹

Âlimler, borcun borç karşılığında satımının caiz olmadığı hususunda ittifak etmekle birlikte borç satım işlemlerinden hangisinin caiz olduğu veya olmadığı hususunda ise ihtilâf etmişlerdir. Diğer bir ifadeyle belirtmek gerekirse genel anlamda borcun borca karşılık satımı hususu caiz görülmemiştir; ancak borç satımında hangi işlemin, zikrettiğimiz hadis kapsamına girdiği hususunda ihtilâf edilmiştir. Nitekim her bir mezhep kendi içtihadı üzerine farklı şekillerde yapılan borç satımına farklı hükümler verebilmiştir. Aşağıda klasik eserlerde zikri geçen borç satım türlerine değinmeye çalışacağız.

2.2.1. Şekil Açısından Borç Satım Türleri

2.2.1.1. İbtidâü'd-deyn bi'deyn

İbtidâü'd-deyn bi'deyn, akdi yapan her iki tarafın malı ve bedeli vadeli olarak teslim etme hususunda anlaştıkları bir borç satım türüdür. Diğer bir ifadeyle, daha önce zimmette sabit olmayan bir deynin, yine zimmette sabit olmayan bir ayn karşılığında vadeli olarak satılması işlemidir.²² İşlemin bu şekilde isimlendirilmesinin sebebi, akdi yapan her iki şahsın da daha önce zimmetlerinde borcun bulunmaması; ancak yeni bir işlemle yükümlülük altına girmeleridir. Mâlikî âlimler bu işleme ibtidâü'd-deyn bi'd-deyn ismini vermişlerdir.²³ Bu işleme daha çok selem akdi örnek olarak zikredilmiştir. Bedelin peşin, malın veresiye olduğu selem akdinde bedelin de vadeli olarak belirlenmesi borcun borç karşılığında satımı olarak görülmüş ve mezhepler tarafından böyle bir işleme müsaade edilmemiştir. Ancak sadece Mâlikî mezhebi, bedelde üç günlük

¹⁴ أَنَّهُ نَهَى عَنْ بَيْعِ الْكَالِيِّ بِالْكَالِيِّ

¹⁵ Ebü'l-Hasen Alî b. Ömer b. Ahmed ed-Dârekutnî, *es-Sünen* (Beyrüt: Müessesetü'r-Risâle, 2004), 4/40; Ebü Abdillâh Muhammed b. Abdillâh b. Muhammed el-Hâkim en-Nisâbü'rî, *el-Müstedrek*, thk. Mustafa Abdülkadir Ata' (Beyrüt: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1990), 2/65; Abdürrezzâk es-San'ânî, *el-Musannef* (b.y.: Dâru't-Te'sîl, 2013), 7/504.

¹⁶ Abdürrezzâk es-San'ânî, *el-Musannef*, 7/504; Şemsü'l-eimme Muhammed b. Ebî Sehl Ahmed es-Serahsî, *el-Mebsût* (Beyrüt: Dâru'l-Ma'rife, ts.), 12/143; Burhânüddin Mahmûd b. Ahmed b. Abdilazîz el-Buhârî, *el-Muhîtü'l-Burhânî fî fikhi'n-nu'mânî*, (Beyrüt: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 2004), 6/321.

¹⁷ Ebü'l-Haccâc Cemâlüddin Yûsuf b. Abdirrahmân b. Yûsuf el-Mizzî, *Tehzîbü'l-kemâl fî esmâ'i'r-ricâl*, thk. Beşâr Avvad Ma'rûf (Beyrüt: Müessesetü'r-Risâle, 1980), 29/107, 109.

¹⁸ en-Nisâbü'rî, *el-Müstedrek*, 2/65

¹⁹ İbn Hacer el-Askalânî, *et-Telhîsu'l-habîr* (b.y.: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1989), 3/70; Nezihammâd, *Bey'u'l-kâlii bi'l-kâlii fî fikhi'l-İslâmîyyi* (Cidde: Merkezü Ebhâsî'l-İktisâdî'l-İslâmî, 1994), 9- 10.

²⁰ Nezihammâd, *Bey'u'l-kâlii bi'l-kâlii*, 10, 11.

²¹ Ebü Abdillâh Muhammed b. Alî b. Muhammed eş-Şevkânî, *es-Seylü'l-cerrâr* (b.y., Dâru İbn Hazm, ts.), 480.

²² Şemsüddin Ebü Abdillâh Muhammed b. Ahmed b. Arafe ed-Desûkî, *eş-Serhu'l-kebir li-şeyhid'd-Derdîr alâ hâşiyeti'd-Desûkî*, (b.y.: Dâru'l-Fikr, ts.), 4/3.

²³ Halîl b. İshak el-Cündî, *et-Tavdîh fî şerhi muhtasari'l-fer'î li'l-İbn-i Hâcib*, thk. Ahmed b. Abdül Kerim en-Necîb (b.y.: Merkezü Necûbiye, ts.), 5/340

gecikmeyi vade olarak değerlendirmemiş ve üç gün içerisinde ödenen bedeli de peşin kategorisinde saymıştır.²⁴

İbtidâü'd-deyn bi'deyn, genel olarak caiz görülmemekle birlikte ve hatta caiz olmadığı hususunda icma bulunduğu iddia edilmesine rağmen²⁵ bu işlemin caiz olduğunu belirten âlimler de olmuştur. Nitekim Zürkânî (ö. 1099/1688), borcun borca karşılık satımı işleminin üç kısımda incelenebileceğini ve ikisinin yasaklanmış olduğunu ve birisinin ise caiz olduğunu ifade etmiştir. Zürkânî'nin ifade ettiği üzere yasaklanan borç satım işlemleri feshu'd-deyn bi'd-deyn ve bey'u'd-deyn bi'd-deyndir. İbtidâü'd-deyn bi'deyn ise caizdir.²⁶ Çağdaş araştırmacılar arasında da bu akde cevaz verenler bulunmaktadır. Nitekim Servet Bayındır, öne sürülen delillerin yasaklamaya dair ikna edici olmadığı ve güçlü deliller olmaması sebebiyle bu işlemin caiz olabileceği görüşünü benimsemiştir.²⁷ İshak Emin Aktepe de bu işlemin yasak olduğu ile ilgili delillerin yeterli kuvvette olmadığını belirtmiş ve mal ve bedel vadeli olmak üzere yapılan akitlelerin sahih olabileceğini ifade etmiştir.²⁸

2.2.1.2. Feshu'd-deyn bi'd-deyn

Feshu'd-deyn bi'd-deyn borç satım işlemi, bir deynin yerine başka bir deyni vadeli olarak ikame etmek şeklinde tanımlanmıştır. Yapılan bir diğer tarife göre feshu'd-deyn bi'd-deyn, daha önce borçlunun zimmetinde sabit olan bir deyni, kendi cinsinden bir birimle daha fazlasına vadeli olarak feshetmek şeklindedir.²⁹ Bu şekilde yapılan bir işlem cahiliye ribası olarak görüldüğü için herhangi bir ihtilaf bulunmaksızın haram olduğu belirtilmiştir.³⁰ Feshu'd-deyn bi'd-deynin bu türüne şu şekilde bir örnek verebiliriz: Ahmet'in Ali'ye 5 bin lira borcu olduğunu varsayalım. Ahmet, borcunun vadesi geldiğinde Ali'den borcu ve vadesini arttırmasını istemektedir. Bu, bir nevi cahiliye ribasının bizzat kendisi olmaktadır ki bu işlem fıkıh kitaplarında farklı isimler ile anılmakla birlikte Mâlikî âlimler buna feshu'd-deyn bi'd-deyn demişlerdir.³¹

Fesh'd-deyn bi'd-deynin bir diğer şekli, borcun yine aynı borçluya farklı bir cins ile belirli bir vade gözetilerek satılmasıdır. Buna örnek vermek gerekirse Ahmet'in, Ali'ye 5 bin lira borcu olduğunu varsayalım. Ahmet, borcun vadesi geldiğinde 5 bin lira yerine belirli bir vade ile 5 ton buğday borçlanmaktadır. Böyle bir akitte ilk borç feshedilip onun yerine başka bir borç ikame edildiği için işlem feshu'd-deyn bi'd-deyn olarak isimlendirilmiştir.³² İbn Kayyim (ö. 751/1350) bu işlemi bey'u'd-deyni's-sâkit bi'l-vâcip (بيع الدين الساقط بالواجب) olarak isimlendirmiştir.³³

Âlimlerin çoğunluğu, yukarıda zikrettiğimiz feshu'd-deyn bi'd-deynin her iki şeklini de caiz görmemiştir. Nitekim bu şekilde düşünenler, Hz. Peygamberden rivayet olunan "borcun borca karşılık satım yasağının" bu işlemleri de içerdiğini ifade etmişlerdir.³⁴ Diğer taraftan bazı âlimler ise fesih işleminin, borçtan farklı bir cins ile yapıldığı takdirde caiz olduğunu savunmuşlardır. Nitekim İbn Teymiyye (ö. 728/1328) ve öğrencisi İbn Kayyim el-Cevziyye, borcun, farklı bir cinsle borçluya vadeli olarak satılması işlemine cevaz vermiş ve Hz. Peygamberden nakledilen borcun borca karşılık satımı hususundaki yasaklayıcı rivayetin bu işlemi kapsamadığını ifade etmişlerdir.

²⁴ ed-Desûkî, *Hâşiyetü'd-Desûkî*, 3/159.

²⁵ Ebü'l-Velid Muhammed b. Ahmed b. Muhammed İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-müctehid ve nihâyetü'l-muktesid*, (Kahire: Dâru'l-Hadis, 2004), 3/144; Dübyan b. Muhammed b. ed-Dübyan, *el-Muâmelâtü'l-mâliyye*, (b.y.: y.y., 1432), 3/106, 121; İbn Teymiyye, *Mecmû'u'l-fetâvâ*, (Medine: Mecme'u'l-Melik Fahd, 2004), 20/512.

²⁶ Abdülbâkî b. Yusuf b. Ahmed ez-Zürkânî, *Şerhu'z-Zürkânî alâ muhtasari'l-Halil* (Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 2002), 5/144.

²⁷ Servet Bayındır, "Katılım Bankacılığı İçin Yeni Bir Ürün Olarak Mal (Emtia) Vadeli İşlem Sözleşmeleri ve Fikhî Açıdan İncelenmesi", *Finansal Yenilik ve Açılımları İle Katılım Bankacılığı*, ed. Aydın Yabanlı (İstanbul: Türkiye Katılım Bankaları Birliği, 2009), 185.

²⁸ İshak Emin Aktepe, *Hadis Kaynaklarında Faiz ve Finansman* (İstanbul: Hayat Yayınları, 2011), 182-185.

²⁹ Ebü Abdillâh Muhammed b. Abdillâh b. Ali el-Haraşî, *Şerhu'l-Haraşî alâ muhtasari'l-Halil* (Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1317), 5/76.

³⁰ ez-Zürkânî, *Şerhu'z-Zürkânî*, 5/144.

³¹ ez-Zürkânî, *Şerhu'z-Zürkânî*, 5/144; Ebü Abdillâh Muhammed b. Ali b. Ömer et-Temimî el-Mâzerî, *Şerhu't-telkin* (b.y.: Dâru'l-Garbi'l-İslâmî, 2008), 2/372.

³² Ahmed b. Ganim b. Salim en-Nefrâvî, *el-Fevâkihü'd-Devvânî* (b.y.: Dâru'l-Fikr, 1995), 2/101; el-Mâzerî, *Şerhu't-telkin*, 2/372, 1078; Ebü'l-Hasan Ali b. Said er-Reçrâcî, *Menâhicü't-tahsil netâicü letâifit-te'vil* (b.y.: Dâru İbn Hazm, 2007), 6/287, 288.

³³ İbn Kayyim el-Cevziyye, *İ'lâmü'l-müvakkî'in* (Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1991), 1/293, 294.

³⁴ Reçrâcî, *Menâhicü't-tahsil*, 6/287; Ömer b. Abdilaziz el-Metrük, *er-Ribâ ve'l-muâmelâtü'l-masrafiyye fî nazari şeriatil-İslâmiyye* (b.y.: Dâru'l-Â'sime, ts.), 293; Halil b. İshak el-Cündî, *et-Tavdih*, 5/340; Nezih Hammâd, *Bey'u'l-kâlii bi'l-kâlii*, 20, 21.

Bu iki âlime göre feshu'd-deyn bi'd-deynin bu şeklini yasaklayan herhangi bir nas, rivayet veya bir icma bulunmamaktadır.³⁵

Varlık Yönetim Şirketi'nin yaptığı işlemin kısmen feshu'd-deyn bi'd-deyn'e benzediğini ifade etmemiz mümkündür. Nitekim şirket, üçüncü taraf olarak deyni daha az fiyatla satın almakta ve alacak, bankanın nezdinden kendisine geçmektedir. Yine Varlık Yönetim Şirketi'nin zimmette bulunan alacağı, farklı bir cins ile satın almasını, örneğin bir ayn karşılığında satın almasını da feshu'd-deyn bi'd-deyn'e benzetmemiz mümkündür.

2.2.2. Şahıs Açısından Borç Satım Türleri

2.2.2.1. Deynin Borçlu Olan Şahsın Kendisine Satımı

Deynin, borçlu şahsa satımının farklı şekilleri bulunmaktadır. Şöyle ki deynin bizzat borçlu olan şahsa satımının vadeli olması mümkün olabileceği gibi peşin olması da mümkündür. Yine deyn satımının, aynı cins ile yapılması mümkün olabileceği gibi farklı bir cins ile de yapılması mümkündür. Fıkıh eserlerinde bu tür işlemlere ayrı ayrı değinilmiş ve işlemin farklılığına göre farklı içtihatlar benimsenebilmiştir.

Deynin bizzat borçlu şahsa aynı cins üzerinden vadeli bir şekilde satımının faiz olacağı hususunda görüş ayrılığı yoktur. Bu işleme örnek vermek gerekirse bir şahsın diğeri üzerinde 100 lira borcu olduğunu varsayalım. Bu borcun yine aynı şahsa vadeli bir şekilde aynı cins üzerinden 120 lira olarak satımı açık olarak faizli bir işlemi içermektedir. Yukarıda da ifade edildiği üzere böyle bir işlem Mâlikî âlimler tarafından feshu'd-deyn bi'd-deyn olarak isimlendirilmiştir. Ayrıca bu işlem, cahiliye ribasının bizzat kendisidir. Dolayısıyla bu şekilde gerçekleşen bir borç satımı caiz değildir.³⁶

Deynin borçlu şahsa satımının diğeri bir türü ise vadeli bir şekilde, borçtan farklı bir cins ile satımıdır ki bu işlem de dört mezhep tarafından caiz görülmemektedir.³⁷ Ayrıca Mâlikî âlimler bu tür borç satımını da feshu'd-deyn bi'd-deyn olarak isimlendirmişler ve bunun da caiz olmayacağını ifade etmişlerdir.³⁸

Konuya dair İbn Teymiyye ve İbn Kayyim el-Cevziyye'nin görüşlerine baktığımızda bu âlimlerin diğeri âlimlere göre daha müsamahakâr davrandıklarını görmekteyiz. Nitekim İbn Kayyim el-Cevziyye, deynin deyn karşılığında satımı meselesini farklı kategorilere ayırmış ve caiz olmayanın sadece beyu'l-vâcip bi'l-vâcip (ibtidâü'd-deyn bi'd-deyn) olduğunu belirtmiştir. Bu iki âlime göre, borcun yerine başka bir borç ikame ederek vadeli bir şekilde yine aynı kişiye satımı caizdir. Çünkü bu işlem, hadisin ifade ettiği borç satımını içermemektedir. Yine bu işlem, sahih bir amaca matuftur ve akdi yapanların menfaatini içermektedir. Zira borç sahibi, ilk borçtan kurtulmakta ve onun yerine başka bir borç ikame edilmektedir. Belki de borçlu açısından, üstlenilen bu yeni borcun ödenmesi daha kolaydır ve yine alacaklı açısından daha faydalıdır. İbn Kayyim'in öne sürdüğü diğeri bir gerekçeye göre Allah Teâlâ, akdi yapan kişilerden birisinin zimmetinde bir deyn bulunmasını ve bu suretle diğeri tarafın kâr kazanmasını meşrû kılmıştır. Deyn karşılığında aynın satımı da bu hüküm kapsamındadır. Zira böyle bir işlemde borçlu, zimmetini borçtan temizlemekte ve onun yerine başka borç ikame etmektedir. Bu durum sanki baştan yapılan bir alış veriş akdine benzemektedir. Bu sebeple caiz olmalıdır. İbn Kayyim'in öne sürdüğü bir diğeri gerekçe ise deynin satımının havale akdi ile benzerlik arz etmesidir. Nitekim havale akdinde deynin bir zimmetten başka bir zimmete nakli söz konusudur. Havale akdinde, borçlunun alacaklıya borcunu ödemesi, üçüncü kişinin zimmetindeki farklı bir borç ile mümkündür. Dolayısıyla borcun, akdi yapanlar dışındaki üçüncü bir şahsın zimmetinde bulunan borç ile ödenmesi caiz olduğuna göre borcun borç karşılığında, bizzat borçlu şahsın kendisine satımının

³⁵ İbn Kayyim el-Cevziyye, *İ'lâmü'l-müvakkî'in*, 1/293, 294.

³⁶ Nezih Hammâd, *Dirâsât fi usûli'l-müdâyenât fi fıkhi'l-İslâmî*, 255; Amr b. Abdülaziz el-Metruk, *er-Ribâ ve'l-muâmelâtü'l-masrafiyye*, 293, 296.

³⁷ Amr b. Abdülaziz el-Metruk, *er-Ribâ ve'l-muâmelâtü'l-masrafiyye*, 293; Nezih Hammâd, *Dirâsât fi usûli'l-müdâyenât*, 253, 254; Muhammed b. Hasan eş-Şeybânî, *Kitâbu'l-asl*, thk. Muhammed Boynukalın (Beyrût: Dâru İbn Hazm, 2012), 11/51.

³⁸ el-Haraşî, *Şerhu'l-Haraşî*, 5/76; Ebü Abdillâh Muhammed b. Yûsuf b. Ebi'l-Kâsım el-Mevvâk el-Abderî el-Girnâti, *et-Tâc ve'l-iklîl li-muhtasari Hâfil* (b.y.: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1994), 6/232; ed-Desûkî, *Hâşiyetü'd-Desûkî*, 3/61.

caiz olması daha öncelikli olmalıdır. Ayrıca İbn Kayyım, borcun aynı şahsa farklı bir cins ile satımının yasak olduğuna dair icma bulunduğu reddetmekte ve âlimler arasında böyle bir icmanın bulunmadığını belirtmektedir.³⁹

2.2.2.2. Deynin Üçüncü Tarafra Satımı

Deynin üçüncü taraflara satımıyla kastedilen, daha önce sabit olan bir borcun yani deynin, bizzat borçlu şahsa değil de bir başkasına peşin veya vadeli olarak satılmasıdır. Deynin üçüncü taraflara satımının peşin veya vadeli olması durumu gözetilerek âlimler farklı görüşler benimsemişlerdir.

Hanefî mezhebi deynin, üçüncü taraflara hem peşin hem de vadeli olarak satımını caiz görmemektedir.⁴⁰ Kâsânî (ö. 587/1191), deynin üçüncü bir şahsa satımının caiz olmadığını belirtmiştir. Nitekim ifade ettiği üzere deyn, ya zimmette bulunan hükmî bir maldan; ya da malın bizzat temlik ve tesliminden ibarettir. Tüm bunlar, satıcının malı teslim etmesi önünde bir engeldir. Satıcının, malı teslim etme sorumluluğunu borçluya yüklemesi şeklindeki bir şart ise geçerli değildir. Zira teslim şartı, satıcı dışındaki bir kimseye yüklendiği için bu şart fasit olmakla birlikte alışveriş akdini de fasit kılmaktadır.⁴¹ Serahsî'ye baktığımız zaman o da Kâsânî'ye benzer açıklamalar yapmaktadır. Nitekim ifade ettiği üzere deynin üçüncü tarafa satımında malın teslimi mümkün olmamaktadır ve dolayısıyla bu da akdi fasit kılmaktadır.⁴²

Mâlikî âlimlerin içtihatlarına baktığımızda onlar, deynin üçüncü taraflara vadeli veya peşin satımını benzer görmemişler ve üçüncü tarafa yapılan vadeli satımı caiz görmezlerken, peşin satımı ise bazı şartlar öne sürerek caiz görmüşlerdir.⁴³ Çağdaş araştırmacıların da çalışmalarında belirttiği üzere Mâlikî âlimler, deynin üçüncü taraflara yapılacak peşin satımında akdi garar ve faizden koruyan şu sekiz şartı ileri sürmüşlerdir:

1. Deynin, karz ve buna benzer bir akitten kaynaklanan ve kabzdan önce satımının caiz olduğu şeylerden olması gerekmektedir. Dolayısıyla deynin yiyecek maddeleri gibi kabzdan önce satımının caiz olmadığı şeylerden olmaması gerekmektedir.
2. Deynin, kabzedilebilen bir semen ile satımı gereklidir. Zira akdin, deynin deyn karşılığında satımına benzememesi için müşterinin semeni hemen kabzetmesi gerekmektedir.
3. Semeninin, deynin cinsinin dışında olması veya deyn ile aynı ise aralarında eşitlik bulunması gerekmektedir. Bu şart, akde faizin dâhil olmaması içindir.
4. Paranın para karşılığında satımı gibi bir duruma düşülmemesi için bedelin altın veya gümüş olmaması gerekmektedir. Çünkü sarf akdinin sıhhati için akit anında karşılıklı olarak kabz şartı bulunmaktadır.
5. Borçlunun, zenginlik veya fakirlik durumunun ve yine borcu ödeyip ödemeyeceğinin bilinebilmesi için akdin yapıldığı beldede bulunması gerekmektedir.
6. Borçlunun, deyni onaylaması ve inkâr etmemesi gerekmektedir. Zira borçlu, deyni inkâr ederse tartışmayı giderecek derecede deliller bulursa bile deyni satmak caiz değildir.
7. Müşteri ve borçlu arasında bir düşmanlığın olmaması gerekmektedir.

³⁹ İbn Kayyım el-Cevziyye, *İ'lâmü'l-müvakkî'in*, 1/293, 294; İsevi Ahmed İsevi, "Bey'u'd-deyn ve naklühü", *Mecelletü'l-Ezher* 28/2 (1956), 165, 166.

⁴⁰ İbn Mâze el-Buhârî, *el-Muhîtu'l-Burhânî fî'l-fikhi'n-Nu'manî*, 6/388; Ebü'l-Hasen Burhânüddin Ali b. Ebî Bekr b. Abdilcelîl el-Fergânî el-Merginânî, *el-Hidâye fî şerhi bidâyeti'l-mübtedî* (Beyrut: Dâru lhyâit-Türâsî'l-Arabî, ts.), 3/143; Ebü'l-Fazl Mecdüddin Abdullâh b. Mahmûd b. Mevdûd el-Mevsilî, *el-İhtiyâr li ta'lîlî'l-muhtâr* (Kahire: Matba'atü'l-Halebî, 1937), 3/11.

⁴¹ Alâeddin Ebî Bekr b. Mesû'd el-Kâsânî, *Bedâiu's-sanâi' fî tertibi's-şerâi'* (Beyrut: Daru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1986), 5/148.

⁴² es-Serahsî, *el-Mebûsût*, 12/ 70; 14/22; 15/140-141.

⁴³ Amr b. Abdülaziz el-Metruk, *er-Ribâ ve'l-muâmelâtü'l-masrafîyye*, 302; Nezih Hammâd, *Dirâsât fî usûlî'l-müdâyenât*, 256, 257; Vehbe Zuhaylî, *el-Fikhu'l-İslâmî ve edilletühû* (Şam: Dâru'l-Fikr, ts.), 7/5050; el-Mevvâk, *et-Tâc ve'l-iklîl*, 6/234.

8. Borcu ödemekten kaçınma ihtimâlîne önlem olarak borçlunun, üzerinde ahkâmın uygulandığı kimselerden olması gerekmektedir.⁴⁴

Mâlikî âlimlerin belirlemiş olduğu bu şartlara göz attığımızda şunu anlıyoruz ki deynin üçüncü taraflara satımının herhangi bir tartışmaya yol açmaması ve bununla birlikte garar ve faiz gibi şer'î yasakları çiğnememesi gerekmektedir. Dolayısıyla Mâlikî âlimler akde, herhangi bir hilenin karıştırılmadığı durumda ve şer'î yasakları çiğneme amacı güdülmendiğinde deynin üçüncü taraflara peşin olarak satımını caiz görmüşlerdir.

Deynin üçüncü taraflara vadeli satımı hususunda zikredebileceğimiz bir görüş de İbn Teymiyye ve öğrencisi İbn Kayyim el-Cevziyye'ye aittir. İbn Teymiyye ve İbn Kayyim yapılan bu işlemin, havale akdine kıyasla caiz olabileceğini ifade etmişlerdir. Nitekim havale akdi, deynin, havale eden kişinin zimmetinden havale edilen kişinin zimmetine geçmesi anlamına gelmektedir. Borcu havale eden şahıs, alacaklıya borcunu, üçüncü bir şahsın zimmetinde bulunan başka bir deyn ile ödemektedir. Bu işlem caiz ve mümkün olduğuna göre deynin üçüncü taraflara satımı öncelikle caiz olmalıdır.⁴⁵ Deynin üçüncü taraflara vadeli bir şekilde satımı caiz olduğuna göre peşin olarak satımının caiz olması önünde ise herhangi bir engel bulunmamaktadır. Yine bu iki âlime göre deynin deyn karşılığında satımını yasaklayan hadis ne manası ne de lafzıyla böyle bir yasaklamayı içermemektedir. Bu iki âlime göre deyn satımının yasak olan şekli, her iki kimseyi de başlangıç itibarıyla yükümlülük altına sokan ibtidâ'ü'd-deyn bi'd-deyndir ki onlar bunu bey'ul-vâcip bi'l-vâcip şeklinde isimlendirmişlerdir.⁴⁶

Deynin üçüncü tarafa satılmasına dair Hanbelî mezhebinin görüşüne baktığımızda onların mutlak bir şekilde yani bir diğer ifadeyle deynin vadeli veya peşin fark etmeksizin üçüncü tarafa satımına cevaz vermediklerini görmekteyiz.⁴⁷ İbn Kudame eserinde şöyle bir örnekten bahsetmektedir: "Bir kimsenin, başka bir kimsenin zimmetinde buğday alacağı olduğunda bu alacağını kabzetmeden önce başka bir kimseye satması caiz değildir. Çünkü bu kimse malı teslim etmeye kadir değildir."⁴⁸ İbn Teymiyye de eserinde konu ile ilgili Ahmed b. Hanbel'den iki rivayet bulunduğunu bununla birlikte deynin üçüncü taraflara satımının caiz olmadığı yönündeki rivayetin daha sahih olduğunu belirtmiştir.⁴⁹

3. Varlık Yönetim Şirketi'nin Fıkhî Tahlili Ve Alternatif Öneriler

3.1. Mevcut Varlık Yönetim Şirketi Faaliyetlerinin İslâm Hukuku Açısından Değerlendirilmesi

Varlık Yönetim Şirketleri'nin ana faaliyet alanının, sorunlu varlıkların finans kurumlarından satın alınarak kendilerine likidite sağlanması ve daha sonra bu varlıkların asıl borçludan tahsil edilmesi olduğunu daha önce belirtmiştik. Şirketin, yönetmelikte belirtilen farklı faaliyet alanları bulursa da temel faaliyet alanının bu olduğunu ifade etmemiz mümkündür. Dolayısıyla Varlık Yönetim Şirketi'nin faaliyetlerinin meşruluğu çerçevesinde öncelikli olarak değerlendirmemiz gereken konulardan birisi, alacağın, üçüncü taraflara satımının fıkhî açıdan değerlendirilmesi bağlamında olmalıdır. Bunun dışında Varlık Yönetim Şirketi'nin, alacakları daha düşük bir miktar ile devralması sebebiyle borçtan indirim gitme gibi bir seçeneği bulunmaktadır. Bunun yanı sıra borcun gecikmesi sebebiyle enflasyon farkını tahsil etme gibi bir durum da ortaya çıkabilmektedir. Varlık Yönetim Şirketleri'nin faaliyetlerinin, İslâm hukukuna uygunluğunu değerlendirirken zikrettiğimiz bu meseleleri de düşünmek gerekmektedir.

⁴⁴ Amr b. Abdülaziz el-Metruk, *er-Ribâ ve'l-muâmelâtü'l-masrafıyye*, 297; Veybe Zuhaylî, *Beyu'd-deyn fi's-şerfa'ti'l-İslâmiyye* (Şam: Dâru'l-Mektebi, 1997), 42, 43; Nezih Hammâd, *Bey'u'l-kâlii bi'l-kâlii*, 22; Ahmed b. Muhammed es-Sâvi el-Mâlikî, *Hâşiyetü's-Sâvi ala's-şerhi's-sağîr* (b.y.: Mektebetü Mustafa el-Halebi, 1952), 2/34; ed-Desûkî, *Hâşiyetü'd-Desûkî*, 3/63.

⁴⁵ İbn Kayyim el-Cevziyye, *İ'lâmü'l-müvakkî'in*, 1/294; İsevi Ahmed İsevi, "Bey'u'd-deyn ve naklühü", 168.

⁴⁶ İbn Kayyim el-Cevziyye, *İ'lâmü'l-müvakkî'in*, 1/293, 294; Amr b. Abdülaziz el-Metruk, *er-Ribâ ve'l-muâmelâtü'l-masrafıyye*, 302, 303.

⁴⁷ Vehbe Zuhaylî, *el-Fıkhü'l-İslâmî ve edilletühü*, 5/3407.

⁴⁸ Muvaqqaddin İbn Kudâme, *el-Muğni* (Riyad: Dâru Âlemi'l-Kütüb, 1997), 6/198.

⁴⁹ İbn Teymiyye, *Mecmû'u'l-fetâvâ*, 30/265.

Sorunlu varlık kavramıyla kastedilen menkul varlıklar olabileceği gibi gayrimenkul varlıklar da olabilmektedir. Şunu ifade edebiliriz ki herhangi bir mali kuruluşun zimmetinde alacak olarak bulunan gayrimenkul bir varlığın Varlık Yönetim Şirketi tarafından satın alınması ve satılması hususunda İslâm hukuku açısından bir problem yoktur; ancak zimmette sabit olan borçların satın alınması ve daha sonra borçludan tahsil edilmesi veya tahsil edilmeden tekrar satıma konu edilmesi veya borcun yeniden yapılandırılması suretiyle borçlu ile tekrar bir sözleşme yapılması incelenmesi gereken meselelerdir. Daha önce ifade ettiğimiz üzere Varlık Yönetim Şirketi'nin mali kuruluşlardan, ödenmesinde sorun bulunan alacakları satın almasını klasik fıkhıdaki, deynin üçüncü kişilere satım işlemine benzetmemiz mümkündür. Dolayısıyla Varlık Yönetim Şirketi'nin, alacakları satın almaya dair faaliyetlerinin İslâm hukukuna uygunluğunu, zikrettiğimiz bu mesele çerçevesinde değerlendirmemiz gerekmektedir.

Varlık Yönetim Şirketi'nin, finans kurumlarının nezdinde bulunan sorunlu varlıkları satın alması ihâle usûlü ile gerçekleşmektedir. Finans kurumu, sorunlu varlıklara dair bir havuz oluşturmakta ve bu havuzdaki alacaklar ihâle usûlü ile satışa sunulmaktadır. İhale usûlüne binaen alacak havuzuna en yüksek teklifi veren Varlık Yönetim Şirketi bu alacakların sahibi olmaktadır. Ancak havuzda toplanan alacak miktarı ile Varlık Yönetim Şirketi'nin teklifi arasında oransal anlamda büyük miktarlar da bulunabilmektedir. Zaten Varlık Yönetim Şirketi'nin sorunlu alacakları almak istemesi de aradaki bu farktan ve dolayısıyla bu fark sebebiyle kâr elde etme ihtimalinden kaynaklanmaktadır.

Bir Varlık Yönetim Şirketi'nin, 2018 yılında gerçekleştirmiş olduğu sorunlu varlık alımlarına baktığımızda finans kurumu tarafından varlık yönetim şirketine devredilen takipteki portföyün toplam tutarı ile devir bedeli arasında çok büyük bir fark olduğunu görmekteyiz. Nitekim bu ihaledeki satıma bir örnek vermek gerekirse toplam portföy tutarı yaklaşık 76 milyon iken, devir bedeli 4 buçuk milyon kadar olmuştur.⁵⁰ Finans kurumu ve Varlık Yönetim Şirketi arasında gerçekleşen bu ihaleyi İslâm hukuku açısından değerlendirebilmek için öncelikle satım işlemine kaynaklık eden akitlerin belirlenmesi gerekmektedir. Şunu belirtmeliyiz ki yapılan bu satım işlemi zimmette sabit olan deyn yani alacak ve buna karşılık olarak ödenen şey aynı cinstir. Diğer bir ifadeyle bedel ve bedelin karşılığı olan şey nakit cinsindedir. Buna binaen işlemde sarf akdinin kurallarının geçerli olacağını ifade edebiliriz. Yine bir diğer dikkat etmemiz gereken husus, yapılan satım işleminin üçüncü bir tarafa yapıldığıdır.

Finans kurumu ve Varlık Yönetim Şirketi arasındaki ihale usûlü satım işlemi sarf akdi kuralları çerçevesinde değerlendirdiğimizde ödemenin peşin yapıldığını varsaysak bile alacak ve ödenen meblağ arasındaki fark sebebiyle faiz meydana geldiğini ve yapılan satım işleminin caiz olmadığını ifade edebiliriz.

Meselenin bir diğer yönünün ise üçüncü taraflara borç satım işlemi olduğunu belirtmiştik. Daha önceki bölümde Hanefî mezhebi başta olmak üzere borcun üçüncü taraflara satımının âlimlerin çoğunluğu tarafından caiz görülmediğini; ancak Mâlikî mezhebinin, böyle bir işleme cevaz verebilmek için bazı şartlar öne sürdüğünü ifade etmiştik. Dolayısıyla tüm görüşleri değerlendirdiğimizde finans kurumu ve Varlık Yönetim Şirketi arasındaki gerçekleşen borç satım işleminin hiçbir görüşün kriterlerini sağlamadığını ifade edebiliriz. Zira üçüncü taraflara borç satım işlemine en ılımlı yaklaşan Mâlikî mezhebinin dahi öne sürmüş olduğu şartlar sağlanmamakta ve iki kurum arasında faizli bir işlem yapıldığı açık bir şekilde gözükmektedir. Sonuç olarak finans kurumu ve şirket arasında gerçekleşen borç satım işlemlerinin, hiçbir mezhebin kriterlerini sağlamadığını ve mezheplerin tümü tarafından meşru görülemeyeceğini ifade etmemiz mümkündür.

⁵⁰ Kaya - Uzun, "Varlık Yönetim Şirketlerinin Finansal Sistem İçerisindeki Yeri", 64.

3.2. Katılım Finans İlkelerine Uygun Faaliyet Yürüten Varlık Yönetim Şirketi'nin Yapabileceği Alternatif Borç Satım Uygulamaları ve Diğer Bazı Uygulamalar Bağlamında Değerlendirmeler

Bir önceki başlık altında, mevcut haliyle işlem yapan Varlık Yönetim Şirketleri'nin borç alımına dair gösterdiği faaliyetlerinin İslâm hukuku açısından uygun olmadığını belirtmiştik. Ancak şunu ifade edebiliriz ki bazı kriterlere dikkat edildiği ve fıkıhın borç satımı hususunda öne sürmüş olduğu şartlar gözetilerek işlem yapıldığı takdirde İslâmî esaslara uygun faaliyet gösteren Varlık Yönetim Şirketleri'nin varlığından söz edebilmek mümkündür. Zira nasıl ki konvansiyonel bankaların zaman içerisinde sorunlu varlıkları meydana geliyorsa aynı durum katılım bankacılığı için de söz konusudur. Dolayısıyla katılım bankalarının bu hususta elini güçlendirecek ve sorunlu varlıklarını satın alarak kendilerine likidite sağlayacak ve aynı zamanda İslâmî esasları gözetecek bir kuruluşun olması önemlidir. Bu sebeple bu bölümde, araştırmamızın da amacını teşkil eden "İslâmî esaslara uygun faaliyet gösteren Varlık Yönetim Şirketleri nasıl olmalıdır?" sorusu çerçevesinde bazı öneriler sunacağız. Yine bununla birlikte Varlık Yönetim Şirketleri'nin satın aldıkları borç üzerindeki bazı tasarruflarını İslâm hukuku açısından değerlendireceğiz.

3.2.1. Borcun Muayyen Bir A'yn Karşılığında Üçüncü Tarafra Satımı

Borç satımı işlemlerinde mezhepler, genel itibarıyla meselenin iki yönü üzerinde durmuşlardır. Birincisi, deynin teslim edilememesi sorunudur. Bir diğeri ise borç satımında cinsler aynı olduğunda işlemin faiz içerebileceği endişesidir. Dolayısıyla fıkıh tarihi içerisinde borç satım uygulamaları âlimler tarafından bu iki açıdan incelenmiş ve değerlendirilmiştir. Yukarıda da ifade ettiğimiz üzere bazı mezhepler, deyn karşılığında deyn satımı veya deyn karşılığında ayn satımı şeklinde bir ayrıma gitmeksizin akdin mahallinin teslimini mümkün görmedikleri için böyle bir işlemi caiz görmezlerken diğeri taraftan Mâlikî mezhebi; deynin, a'yn karşılığında satımının bazı şartlar çerçevesinde caiz olabileceği görüşünü benimsemiştir.⁵¹ Deynin farklı bir cins ile satımına İbn Teymiyye ve İbn Kayyim el-Cevziyye'nin de cevaz verdiğine temas etmiştik.⁵² Ancak şunu ifade etmeliyiz ki özellikle Hanefî mezhebi, akdin mahallinin tesliminin imkânsız olması sebebiyle deynin üçüncü tarafa satımına hiçbir şekilde cevaz vermemiştir.⁵³

Deynin, ayn karşılığında satımına dair Şâfiî âlimlerin görüşlerine baktığımızda mezhep içerisinde caiz olmadığı yönünde görüşler bulunmakla birlikte farklı görüş benimseyenlerin olduğunu da görmekteyiz. Şirbinî (ö. 977/1570) Muğni'l-muhtâc adlı eserinde, deynin ayn karşılığında üçüncü taraflara satımı hususundaki Şâfiî âlimlerin görüşlerini ele almış ve genel itibarıyla iki görüşün olduğunu zikretmiştir. Bu görüşlerden birincisine göre, deynin tesliminin mümkün olmaması sebebiyle ayn karşılığında satımı caiz değildir. Şirbinî'nin zikrettiği diğeri bir görüşe göre böyle bir işlem caizdir ve esas olan da budur. Nitekim Sübkî de (ö. 771/1370) böyle bir görüşün caiz olduğu yönünde tercihte bulunmuştur. Ancak Şirbinî, böyle bir işlemin caiz olabilmesi için her iki taraf açısından da kabzin gerçekleştirilmesi gerektiği şartının daha doğru olduğunu ifade etmiştir.⁵⁴ Diğeri taraftan Nevevî, Ravdatü't-tâlibîn adlı eserinde, deynin ayn karşılığında üçüncü tarafa satımının caiz olabileceğini belirtmiştir. Nevevî bu eserinde, bazı Şâfiî âlimlerin öne sürdüğü gibi borcu satın alan tarafın deyni, diğeri tarafın ise a'ynı, bir mecliste kabzetme şartına katılmadığını zikretmiştir.⁵⁵ Nevevî ile aynı görüşe sahip Şâfiî âlimlerden bir diğeri de Şirâzî'dir (476/1083).⁵⁶ Dolayısıyla Şâfiî mezhebi içerisinde deynin, a'yn karşılığında üçüncü taraflara satışına cevaz veren âlimler bulunmakla birlikte böyle bir işleme, karşılıklı kabz şartıyla cevaz veren âlimler de bulunmaktadır. Yine bu iki görüşün yanı sıra mutlak olarak haram olduğunu savunan Şâfiî âlimlerin de bulunduğunu söyleyebiliriz.

⁵¹ es-Sâvî, *Hâşiyetü's-Sâvî*, 2/33, 34.

⁵² İbn Kayyim el-Cevziyye, *İlâmü'l-müvakkî'in*, 1/294; İsevi Ahmed İsevi, "Bey'u'd-deyn ve naklühü", 168.

⁵³ el-Kâsânî, *Bedâiu's-sanâi'*, 5/148.

⁵⁴ Şemsüddin Muhammed b. Ahmed el-Hatib eş-Şirbinî, *Muğni'l-muhtâc ilâ ma'rifeti me'ânî elfâzi'l-Minhâc*, (b.y.: Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, 1994), 2/466.

⁵⁵ Ebû Zekeriyâ Yahyâ b. Şeref b. Mürî en-Nevevî, *Ravdatü't-tâlibîn 'umdetü'l-müftîn* (Beyrüt: Mektebetü'l-İslâmiyye, 1991), 3/516; Celâlüddin es-Suyûtî, *el-Eşbâh ve'n-Nezâir* (b.y.: Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, 1983), 331.

⁵⁶ Ebû İshâk eş-Şirâzî, *el-Mühezzeb fî fikhil-İmâm eş-Şâfiî* (Beyrüt: Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, ts.), 2/13.

Varlık Yönetim Şirketleri'nin, finans kurumlarındaki sorunlu varlıkları, bir a'yn karşılığında satın alması problemini İslâm hukuku açısından yukarıda değindiğimiz görüşler çerçevesinde değerlendirmemiz mümkündür. Buna göre deynin, a'yn karşılığında üçüncü taraflara satımını, bir diğer ifadeyle finans kurumlarının bir başkasının zimmetinde bulunan alacağını, Varlık Yönetim Şirketi'ne bir mal karşılığında satmasını Hanefî mezhebinin benimsemiş olduğu görüş bağlamında değerlendirdiğimizde bu satım işleminin caiz olmayacağını söyleyebiliriz. Şâfiî mezhebinde ise bu konuda mezhep içi ihtilâfların bulunduğunu söylemek mümkündür. Ancak Mâlikî mezhebi, İbn Teymiyye ve İbn Kayyim el-Cevziyye bağlamında meseleyi değerlendirdiğimizde Varlık Yönetim Şirketi'nin, finans kurumlarındaki sorunlu varlıkları muayyen bir ayn karşılığında satın almasının önünde herhangi bir engel bulunmamaktadır.

Meselenin şöyle farklı bir yönü de bulunmaktadır ki acaba finans kurumlarının, elinde bulunan borç evrakını Varlık Yönetim Şirketi'ne teslim etmesi a'yn karşılığında deynin kabzedildiği anlamına gelir mi? Konuyla ilgili çağdaş fetvalara baktığımızda vadeli kıymetli bir evrak karşılığında bir mal (ayn) satın alınmasının caiz olduğunu belirten görüşlere rastlıyoruz. Nitekim AAOIFI, kıymetli evrak için hazırlanan şer'î standardında, "Kendisinden yararlanılan mal veya varlığın hakiki veya hükmi tesliminin gerçekleşmesi şartıyla lehtarın, vadeli bir kıymetli evrak karşılığında muayyen (zimmette mevsuf olmayan) bir mal veya menfaat satın alması caizdir."⁵⁷ görüşüne yer vermiştir. Dolayısıyla bu görüşe göre, finans kurumunun elinde bulunan ve nakdî bir değeri olan evrak karşılığında mal alınması caiz olmalıdır. Bu görüşü, Varlık Yönetim Şirketi bağlamında değerlendirdiğimizde ise finans kurumunun, elinde bulunan ve nakdî bir değeri olan evrak karşılığında Varlık Yönetim Şirketi'nden mal almasının önünde İslâm hukuku açısından herhangi bir engel olmamalıdır, şeklinde düşünmekteyiz.

Borcun üçüncü tarafa satımı hususundaki değinmemiz gereken bir diğer görüş İslâm Fıkıh Akademisi'ne aittir. Kurul, deynin üçüncü taraflara satımının caiz olarak nitelenebilmesi için deynin ya bir a'yn karşılığında ya da belirli bir a'ynın menfaati karşılığında satılması gerektiği yönünde karar bildirmiştir.⁵⁸ Benzer bir görüş belirten diğer bir kurum ise Türkiye Katılım Bankaları Birliği Danışma Kurulu'dur. Kurulun, 21.07.2022 tarihli 53 no'lu "Katılım Bankalarındaki Sorunlu Alacakların Devri" konusu çerçevesinde almış olduğu kararında, katılım bankaları nezdindeki tahsili gecikmiş ya da kendileri açısından risk oluşturan sorunlu alacakların muayyen bir mal, muayyen bir malın menfaati veya bir hizmet karşılığında Varlık Yönetim Şirketleri'ne devredilmesinin uygun olduğu belirtilmiştir.

Borcun üçüncü tarafa satımı hususunda zikretmemiz gereken görüşlerden bir diğeri çağdaş âlimlerden olan ed-Darîr'e aittir. Darîr eserinde, borç satımının mutlak bir şekilde caiz olduğunu belirtmiştir. Yani bir diğer ifadeyle, borcun bizzat borçlunun kendisine veya üçüncü bir tarafa peşin olarak veya vadeli bir şekilde satımının caiz olması gerektiğini düşünmektedir. Ancak Darîr, İslâm hukuku açısından böyle bir hükmün caiz olabilmesi için yapılan işlemlerin faiz içermemesi gerektiği şartını öne sürmektedir. Sözlerinin devamında ise borcun, teslim edilememesini gerekçe göstererek borç satım işleminin caiz olmaması gerektiğini benimseyenlerin düşüncelerini doğru bulmadığını ifade etmekte ve borcun, zaten bilinen, kabul edilmiş ve kendisinde herhangi bir tartışmanın olmadığı bir şey olduğunu, dolayısıyla böyle bir gerekçenin bu işlemi yasaklamak için yeterli olmadığını belirtmektedir.⁵⁹

3.2.2. Alacağın Muayyen Bir Malın Menfaati veya Bir Hizmet Karşılığında Satımı

Katılım finans alanındaki sorunlu varlıkların, Varlık Yönetim Şirketleri tarafından meşru bir şekilde satın alınmasına dair önerebileceğimiz diğer bir yöntem borcun, muayyen bir malın menfaati veya bir hizmet karşılığında satın alınmasıdır. Nitekim daha önceki başlıkta ifade ettiğimiz üzere borcun üçüncü taraflara satımı hususunda belirlenen kriterlerin en başında bedelin bir a'yn veya bir a'ynın menfaati olması gerektiği gelmekteydi. Diğer bir ifadeyle bedelin, deyninden yani

⁵⁷ AAOIFI, *Faizsiz Finans Standartları*, çev. İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi (İstanbul: TKBB Yayınları, ts.), 440.

⁵⁸ *İslam Fıkıh Akademisi*, "https://iifa-aifi.org/ar/2216.html", (Erişim 22 Mayıs 2023).

⁵⁹ es-Siddîk Muhammed el-Emin ed-Darîr, *el-Garuru ve eseruhü fi'l-ukûd fi fikhî'l-İslâmî* (Cidde: Silsiletü Salih Kamil li'r-Rasâilî'l-Câmiyye li'l-İktisâdî'l-İslâmî, 1416/1995), 334, 335.

alacaktan farklı bir cins olması gerektiği en önemli kriterlerimizden biridir. Mâliki mezhebine ait eserlere baktığımızda da buna benzer ifadeler görmekteyiz.⁶⁰ İslâm fıkıh Akademisi ve Türkiye Katılım Bankaları Birliği Danışma Komitesi'nin fetvalarını incelediğimizde “alacağın, bir a'yn veya aynın menfaati veya bir hizmet karşılığında satımı” temel ilke olarak belirlenmiştir.

Alacağın, bir a'ynın menfaati veya bir hizmet karşılığında satımı meselesini daha doğru bir şekilde değerlendirebilmek için öncelikle menfaatin, mal olarak kabul edilebilirliği meselesini tartışmak gerekmektedir. Zira menfaat veya hakların mal olarak kabul edilmesi veya mal gibi alınıp satılmasının imkânı bizi zaten bir önceki başlıktaki tartışmalar ile karşı karşıya bırakacak ve bir önceki başlıkta geçerli olan tartışmalar aynen burada da geçerli olacaktır.

Hanefî mezhebine göre menfaatler mal olarak değerlendirilmemiş, dolayısıyla menfaatlerin satımı İslâm hukuku açısından caiz görülmemiştir. Örneğin bu yaklaşımın tezahürü olarak Hanefiler kira akdini insanların ihtiyacı sebebiyle istihsânen caiz görmüşlerdir.⁶¹ Hanefî mezhebinin anlayışı üzerine yazılan Mecelle'de de menfaat, mal olarak kabul edilmemiş; ancak daha sonra Mart 1338 yılında Cerîde-i Adliyye'de yayınlanan “Kitâbü'l-Büyu'un Bazı Maddelerinin Ta'dilatı ve Esbab-ı Mûcibesini” ile ilgili raporda mal tarifinin, deyn ve menfaatleri de içerecek şekilde düzeltilmesi gerektiği hususuna değinilmiş; fakat bununla birlikte bir sonuca ulaşamamış ve Mecellede'ki ilgili madde değiştirilememiştir. Netice olarak menfaatin, mal olarak kabul edilmemesinin sorun teşkil ettiği anlaşılmıştır.⁶² Diğer taraftan cumhûr ulemâ, Hanefî mezhebinden farklı düşünmüş; menfaatleri, mal kapsamında değerlendirmiş ve menfaatlerin de mal olarak alınıp satılabileceğine hükmetmiştir.⁶³

Menfaatlerin satımı hususunda cumhurun görüşünü benimsemek günümüz muameleleri açısından daha isabetli gibidir. Zira Hanefî mezhebi de ihtiyaç sebebiyle istihsanen kira akdine cevaz vermiş ve belirlemiş olduğu kaideyi yine belirlediği bir istisna ile aşmıştır. Dolayısıyla menfaatlerin, mal olarak kabul edilmesinin sonucu olarak varlık yönetim şirketlerinin, belirli bir a'ynın menfaati karşılığında finans kurumlarının sorunlu varlıklarını satın alabilmesi bizim açımızdan mümkün gözükmektedir.

Varlık Yönetim Şirketleri'nin, alacakları satın alma hususunda uygulayabileceği bir diğer yöntem ise belirli bir hizmet karşılığında sorunlu varlıkları satın alabilmesinin imkânıdır. Burada “belirli bir hizmet” derken ne kastettiğimizi açıklamamız gerekmektedir. Örneğin finans kurumu, yaptığı işlemler için gerekli teknolojik alt yapı desteğine ihtiyacı olabilir veya yine elektrik veya telefon şirketlerinin çeşitli alanlardaki desteğine ihtiyacı duyabilir. Bununla birlikte kendi bünyesinde olmayan farklı uzmanlık alanlarından hizmet alma ihtiyacı da bulunabilir. Varlık Yönetim Şirketleri'nin yaptığı anlaşmalar çerçevesinde finans kurumlarına bu hizmetleri, devralacağı sorunlu varlıklar karşılığında sunması pekâlâ mümkündür. Zira İslâm hukukunda, bu şekilde bir hizmet karşılığı şahısların kiralanmasının ve menfaattinden faydalanılmasının önünde herhangi bir engel yoktur.

3.2.3. Borcun Tahsil İçin Üçüncü Tarafların Katkısı

Borcun tahsiline dair üçüncü tarafların katkı sunmasıyla kastımız, tahsil için üçüncü bir kişiden yardım alınmasıdır. Bu hususta üçüncü kişiyle yapılacak akit, vekâlet anlaşması şeklinde olabilir. Nitekim İslâm hukuku açısından bir şahsın, hukukî temsil için vekil tayin edilmesinin ve vekâletin ücretli veya ücretsiz yapılmasının önünde herhangi bir engel bulunmamaktadır. Vekile verilecek ücretin, yapılacak iş için toplam tayin edilmiş olan tutarın bir kısmı olabileceği gibi tutar, yapılacak iş karşılığında oransal olarak da belirlenebilir. Buna göre müvekkilin, satış için bir fiyat belirlemesi ve bu fiyatın üstündeki satışı ise vekâlet ücreti olarak tayin etmesi mümkündür. Yine vekâlet için belirlenmiş ücrete ek olarak vekili teşvik mahiyetinde olmak üzere yapılacak işe dair

⁶⁰ el-Mevvâk, *et-Tâc ve'l-iklîl*, 6/233, 234; ed-Desûkî, *Hâşiyetü'd-Desûkî*, 3/63.

⁶¹ el-Kâsânî, *Bedâiu's-sanâi'*, 4/173.

⁶² Yunus Araz, “İslâm Hukuku Açısından Menfaat ve Menfaat İçerikli Bazı Tasarruflar”, *İlâhiyat Tetkikleri Dergisi* 46 (2016), 100.

⁶³ Mâverîdî, Ebû'l-Hasen Ali b. Muhammed b. Habîb, *el-Hâvi'l-kebir hüve şerhu muhtasari'l-Müzenî* (Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye 1999), 8/238; Araz, “İslâm Hukuku Açısından Menfaat ve Menfaat İçerikli Bazı Tasarruflar”, 98.

belirlenen tutarın belirli bir oranının ödül olarak verilmesi de caizdir.⁶⁴ Dolayısıyla İslâm hukukunun genel ilkeleri ile çatışmayacak şekilde faaliyet yürütmek isteyen bir Varlık Yönetim Şirketi'nin vekâlet usûlü ile finans kurumlarının alacaklarını devralması ve bu usûl ile çalışması imkân dâhilindedir.

Alacağın tahsili için üçüncü taraflarla yapılabilecek bir diğer akit, ödül vaadi sözleşmesidir. Ödül vaadi sözleşmesinde ödülün, sözleşmenin bir parçası olması mümkündür. Dolayısıyla herhangi bir alacağın tahsil edilmesi işlemi, yapılan tahsilâtın bir bölümünün ödül olarak verilmesinde veya yapılacak olan tahsilâta oransal açıdan bir ödül takdir edilmesinde herhangi bir sakınca bulunmamaktadır.⁶⁵ Dolayısıyla finans kurumu ve Varlık Yönetim Şirketi arasında ödül vaadi sözleşmesinin yapılması ve belli bir orandaki tahsilattan sonraki kalan kısmın ödül olarak belirlenmesi mümkündür. Ya da ödülün, tahsil edilecek miktar içerisinde oransal olarak belirlenmesi mümkün olmalıdır.

3.2.4. Borcun Gecikmesinden Dolayı Enflasyon Farkının Alınması

Enflasyon, fiyatlar genel seviyesindeki yükseliş olarak tanımlanabilir. Vadeli bir mal alımında borcun zamanında ödenmemesi problemi karşısında, itibari değere sahip olan günümüz para çeşitlerinin ortaya çıkan enflasyon sebebiyle değerinin düşmesi önemli bir sorun olarak karşımızda durmaktadır. Borcun uzun bir süre ödenmemesini düşündüğümüz de ise alacaklı açısından bir zararın ortaya çıkması mümkün gibi gözükmektedir. Bu gibi sebepler ile zamanında ödenmeyen borçlar için borçlu şahıstan ödeyeceği borca ilave olarak enflasyon farkının alınmasının caizliği hususu İslâm hukukunda tartışılmalı meselelerdendir.

Din İşleri Yüksek Kurulu'nun konuyla ilgili fetvası şu şekildedir: "Borçlunun borcunu geciktirmesi nedeniyle -paranın değer kaybetmesi gibi bir sebeple- alacaklı zarara uğrarsa borçluya sadece enflasyon oranında zarar tazmin ettirilir. Ancak borçlunun malî sıkıntı içinde olduğunu ispat etmesi halinde yetkili makamlar borcunu ödeyebilmesi için kendisine belli bir süre tanır. Bu durum ise, alacaklının yasal hakkını istemesine engel teşkil etmez."⁶⁶

Ali Bakkal, enflasyon farkının ödenmesine dair kaleme aldığı makalesinde şöyle bir sonuca ulaşmıştır: "İslâm hukukunda aslolan bir şeyin ismi değil mahiyetidir. İslâm'a göre faiz olan bir şeye "fâiz" denilmediği zaman bu faiz olmaktan çıkmamaktadır. İslâm hukukunun ölçülerine göre fâiz olmayan bir şeye de "fâiz" ismi vermek, onu fâiz yapmaz. Dolayısıyla enflasyon miktarı kadar bir fazlalığa fâiz denilse de İslâm hukukunun ölçülerine göre fâiz değildir."⁶⁷

Konuyla ilgili Hayrettin Karaman'ın fetvası ise şu şekildedir: "Alacaklar tahsil edilirken, borçlar ödenirken enflasyon farkının da ödenmesi gerekir. Aksi halde alınan borç eksik ödenmiş, alacaklının hakkı yenmiş olur. Enflasyon farkının hesaplanmasında bazı problemler bulunduğu için, borçlunun hakkı yenmesin ve fazla ödeme olmasın diye ihtiyaten birkaç puan eksik hesaplama yapılması uygun olur."⁶⁸

Görüldüğü üzere nakletmiş olduğumuz üç fetva da ödemesi geciktirilen borç sebebiyle ortaya çıkan enflasyon farkının tahsilinin fâiz olmadığı ve bu farkın ödenmesi gerektiği yönünde görüş bildirmiştir. Meseleye mantıksal açıdan baktığımız zaman da bu görüşün daha isabetli olduğunu söylememiz mümkündür. Zira itibari değere sahip olan kâğıt para, devletin değer biçmesi ve insanların buna itibar etmesi sebebiyle kullanılmaktadır. Vadeli borcun ödenmediği zaman dilimindeki paranın değerinin değişimini dikkate almak ve borcu ona göre ifa etmek daha hakkaniyetli olmalıdır. Diğer taraftan itibari paranın değerinin değişimi olumsuz yönde olabileceği gibi nadir bir durum da olsa olumlu yönde de olabilmektedir. Bir diğer ifadeyle itibari paranın bazen değer kazanması da mümkündür ki bu durumda da paranın değer değişimini

⁶⁴ AAOIFI, *Faizsiz Finans Standartları*, 604.

⁶⁵ AAOIFI, *Faizsiz Finans Standartları*, 421.

⁶⁶ *Diyanet İşleri Başkanlığı (DİB)*, "Din İşleri Yüksek Kurulu Başkanlığı" (Erişim 06 Nisan 2023).

⁶⁷ Ali Bakkal, "İslâm Hukukunda Para ve Fâiz Telakkisi Zâviyesinden Enflasyon Farkının Ödenmesi Meselesi", *Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 2 (1992), 79.

⁶⁸ *Hayrettin Karaman*, "https://www.hayrettinkaraman.net/sc/00133.htm", (Erişim 06 Nisan 2023).

dikkate almak gerekmektedir. Burada Ebû Yusuf'un felslerin değerindeki değişim meselesindeki görüşünü hatırlatmak isteriz. Döndüren'in ifade ettiği üzere Ebû Yusuf fels, mangır ve mağşuş paralarda değer kaybı ve değerlenmeyi dikkate almaktadır.⁶⁹ Bakkal ise makalesinde Ebû Yusuf'un görüşünün bu yönde olduğunu belirtmekle birlikte enflasyon farkının ödenmesinin en önemli dayanak noktasının bu görüş olduğunu söylemektedir. Ayrıca Hanefî mezhebinde fetvanın bu görüş üzere olduğunu ifade etmektedir.⁷⁰ Konunun Varlık Yönetim Şirketiyle şöyle bir ilgisi bulunmaktadır ki şirketin, devraldığı alacakların tahsilât sürecinde yaşanan gecikmeler sebebiyle enflasyon farkını talep etmesi faizli bir işlem olarak mı kabul edilmelidir; yoksa bu talep İslâm hukuku açısından makul müdür? Yukarıdaki açıklamalarımıza paralel olarak Varlık Yönetim Şirketi'nin, alacakların tahsilinde yaşanan gecikmeler sebebiyle enflasyon farkını talep etmesinde bir sakınca bulunmadığını söyleyebiliriz; ancak şu da unutulmamalıdır ki, bu hususta borçlunun durumunu gözetmek de gereklidir ve hem borçlu hem de alacaklı tarafın hukukunu gözetmek asıl olmalıdır.

3.2.5. Borcun İskonto İle Tahsil Edilmesi

Borcun iskonto karşılığı tahsili meselesinde farklı görüşler vardır. Klasik dönem âlimleri arasında ihtilâf olmakla birlikte günümüz çağdaş âlimleri arasında da farklı düşüncelere sahip olanlar bulunmaktadır.

Hanefi mezhebine göre karşılıklı anlaşma ile vadeli olan borçtan iskonto yapılarak peşin tahsilatın yapılması caiz olarak görülmemiştir. Kâsânî, peşin ödeme şart koşularak yapılan bir iskontonun caiz olmayacağını ifade etmiştir. Çünkü ona göre peşin ödeme karşılığında indirim uygulamak vadeyi indirim karşılığında satın almak anlamına gelmektedir.⁷¹ Hanefî mezhebine dair diğer bazı eserlere baktığımızda aynı bakış açısını onlarda da görmekteyiz⁷² Hanefî âlimler, bu işlemin caiz olmayışını, var olan vadeyi indirim karşılığında satın almak olarak değerlendirmişler ve böyle bir işlemin de faiz içerdiği görüşünü benimsemişlerdir. Ancak burada şuna dikkat çekmek gerekmektedir ki Hanefî mezhebi, vadeli borcun henüz vadesi dolmadan karşılıklı anlaşma ile iskonto karşılığında tahsil edilmesi işlemi caiz görmemiştir; yoksa herhangi bir anlaşmaya konu olmaksızın borçtan indirim yapılarak ödenmesinde bir problem bulunmamaktadır.⁷³

İbn Abbas, vadeli borcun iskonto karşılığı peşin ödenmesini caiz görmüştür. Nitekim o, alacaklının borçlusuna, borcunu peşin ödemesi karşılığında indirim yapması hususunda kendisine bir soru yöneltildiği zaman, böyle bir uygulamanın sakınca içermediğini ve faizin, borcun ertelenmesi karşılığında alınan fazlalık olduğunu belirtmiştir.⁷⁴ Yine Tabiîn'den Neha'î de (ö. 95/714) bu görüşü benimsemiştir. İbn Teymiyye ve öğrencisi İbn Kayyim el-Cevziyye de bu işlemin caiz olduğu görüşünü benimseyenler arasındadır.⁷⁵ Züfer b. Hüzeyl de (ö. 158/775), Hanefî mezhebinden farklı bir görüş benimseyerek böyle bir işlemin caiz olduğunu belirtmiştir.⁷⁶

Konuya dair çağdaş fetvalara baktığımızda, öncesinde yapılan bir anlaşma bulunmaksızın vadesinden önce ödenecek borçta indirim yapılmasını caiz gören görüşlere rastlamaktayız. Nitekim Din İşleri Yüksek Kurulu "Çek, senet vb. kıymetli evrakların bedelinde indirim yaparak, gününden önce tahsili caiz midir?" sorusuna cevabı, öncesinde bir anlaşma bulunmadığında veya indirim miktarı taraflar arasında pazarlık konusu yapılmadığı takdirde olumlu yönde olmuştur.⁷⁷ Konuya dair İslâm Fıkıh Akademisi'nin fetvasına baktığımızda kuruldan şu yönde bir açıklama görmekteyiz: "Önceden yapılan bir anlaşmanın olmaması kaydıyla borcun erken

⁶⁹ Hamdi Döndüren, "İslâm'da Para-Kredi Faiz ve Enflasyon İlişkileri", *İslâmî Araştırmalar* 3 (1987), 67.

⁷⁰ Ali Bakkal, "İslâm Hukukunda Para ve Fâiz Telakkisi Zâviyesinden Enflasyon Farkının Ödenmesi Meselesi", 62.

⁷¹ el-Kâsânî, *Bedâiu's-sanâi'*, 6/45.

⁷² el-Mevsilî, *el-Ihtiyâr li ta'İlî'l-muhtâr*, 3/9; Ebû Cafer Ahmed b. Muhammed et-Tahâvî, *Şerhu müşkili'l-âsâr*, thk. Suayb el-Arnaût (b.y.: Müessesetü'r-Risâle, 1415/1994), 11/64; Burhânüddîn el-Merğînânî, *el-Hidâye şerhu bidâyeti'l-mübtedâ*, 3/195.

⁷³ el-Mevsilî, *el-Ihtiyâr li ta'İlî'l-muhtâr*, 3/9.

⁷⁴ Zafer Ahmed el-Usmânî et-Tahânevî, *İ'lâü's-sünen*, thk. Muhammed Takiyyüddin Osmânî (Karaçi: İdâretü'l-Kur'an ve'l-Ulûmi'l-İslâmiyye, 1418/1994) 14/364.

⁷⁵ Yaşar, "Erken Ödeme İndirimi Muamelesinin Şer'î Hükümü ve Cahiliye Ribâsı İle İlişkisi Açısından Tahlili" 124, 125; İbn Kayyim el-Cevziyye, *İ'lâmü'l-muvakkî'in*, 3/278.

⁷⁶ et-Tahâvî, *Şerhu müşkili'l-âsâr*, 11/62.

⁷⁷ *Diyanet İşleri Başkanlığı (DİB)*, "Din İşleri Yüksek Kurulu Başkanlığı" (Erişim 14 Nisan 2023).

ödenmesi için indirim yapılması caizdir. Teklifin borçlu veya alacaklı tarafından yapılması hususunda herhangi bir fark yoktur. Ancak borç ödeme işleminin asıl borçlu ve alacaklı arasında olması gerekmektedir. Araya üçüncü bir şahsın girmesi durumunda ise erken ödeme sebebiyle yapılacak indirim caiz değildir.”⁷⁸

Yukarıda bahsi geçen görüşlerin tamamını değerlendirdiğimizde, borçlu ve alacaklı arasında önceden yapılmış bir anlaşma olmadığında veya önceden anlaşma olmasa bile vade hususunda pazarlık yapılarak yeni bir anlaşma yapılmadığında borçtan indirimde gidilerek ödeme alınması caiz olarak görülebilir. Böyle bir görüşün makul olacağını söyleyebiliriz. Zira önceden yapılan herhangi bir anlaşma olmaksızın alacaklının borçtan indireceğini belirtmesi borcun bir kısmından ibra anlamına gelebilir. Bunun önünde bir engel olmamalıdır. Yine borçlunun, vaktinden önce borcunu ödemesinde de bir beis olmamalıdır. Dolayısıyla İslâm hukuku çerçevesinde faaliyet yürütme hedefiyle ortaya çıkan bir Varlık Yönetim Şirketi'nin, üzerine almış olduğu alacakları tahsil ederken peşin ödeme karşılığında indirimde bulunması, borçluyu, borcun bir kısmından ibra etmesi anlamına gelebilir ve meşrû bir zemini bulunmaktadır. Ancak diğer taraftan borcun yeni bir vade ve yeni bir miktar ile yapılandırılması, önceki borcun yeni bir vade ile satın alınması anlamına geleceğinden böyle bir uygulamanın faizli işlem kapsamında değerlendirilmesi mümkündür.

Sonuç

Borç satımı uygulamaları tarih boyunca insanların zihnini oldukça meşgul etmiştir. Klasik fıkıh eserlerine baktığımızda deyn olarak ifade edilen ve zimmette sabit olan borcun, hak sahibi tarafından borçlunun kendisine veya üçüncü bir şahsa satımı etraflıca tartışılan meselelerden birisidir. Mezhepler, meseleyi farklı açılardan ele almakla birlikte faiz boyutu üzerinde daha çok durmuşlar ve bununla birlikte, yapılan işlemde herhangi bir gararın bulunup bulunmadığı fikri üzerinde tartışmışlardır.

Borç satımının bu kadar yoğun şekilde tartışılmasının bir diğer sebebi, Hz. Peygambere isnat edilen “Allah resülû borcun, borç karşılığında satımını yasakladı.” rivayetidir. Hz. Peygambere isnat edilen bu rivayetin sahih olmadığı ya da bir diğer ifadeyle zayıf olduğu üzerinde görüşler bulunsa bile âlimler nezdinde bu rivayet “mana itibariyle sahih” olarak kabul edilmiştir. Diğer bir ifadeyle rivayet zayıf olsa bile ifade ettiği anlamın doğru olduğu düşüncesi hâkim olmuştur. Bu rivayet kapsamında ortaya çıkan diğer bir tartışma ise rivayetin hangi tür borç satımını yasakladığı veya kapsamının ne olduğu hakkındadır. Bazı âlimler bu rivayeti mutlak olarak değerlendirmiş ve borç satımı uygulamalarının tamamının caiz olmadığını ifade etmişlerdir. İbn Teymiyye ve İbn Kayyim el-Cevziyye gibi bazı âlimler ise rivayetin kapsamını daha dar tutmuş ve caiz olmayan borç satımını sadece bazı uygulamalara hasretmişlerdir.

Borç satımı uygulamalarını caiz gören bakış açısının öne sürmüştüğü en önemli kriterlerden birisi alacağın, benzer bir cins ile satın alınmaması ve borcun borca karşılık satımı durumuna düşülmemesi için de yapılan işlemin peşin olmasıdır. Bu bakış açısına göre deynin yani alacağın, belirli bir a'yn karşılığında veya a'ynın menfaati karşılığında peşin olarak satımı caiz olabilmektedir. Varlık Yönetim Şirketleri'nin, finans kurumlarının sorunlu varlıklarını satın alabilmesine bu açıdan yaklaştığımızı ifade edebiliriz. Zira her iki bedelin farklı olmasıyla birlikte alacağı karşı gösterilen bedelin peşin olması, akdi faiz şüphesinden uzaklaştırmakta ve yine alacağı karşı gösterilen bedelin peşin olması, akdi, borcun borca karşı satımı şüphesinden arındırmaktadır.

Sonuç olarak diyebiliriz ki;

-Varlık Yönetim Şirketi, katılım bankalarındaki sorunlu varlıkları belirli bir a'yn veya a'ynın menfaati veya bir hizmet karşılığında satın alabilir. Bu işlemi satın aldığı demir, platin veya bakır gibi metaller ile yapabilmesi mümkündür. Yine bu işlemin süreten değil hakikaten yapılması asıl olmalıdır. Nitekim Katılım Bankaları Birliği Danışma Komitesi, hazırlamış olduğu teverruk

⁷⁸ Refik Yunus el-Mısıri, “el-Bey'u bi't-taksit”, *Mecelletü mecmer'l-fikhi'l-İslâmî*, 3/7 (1992), 94, 95.

standardında organize teverruke cevaz vermemekle birlikte zorunlu hallerde ve klasik teverrukun uygulanamadığı durumlarda açık kapı bırakmıştır. Diğer taraftan gerekli düzenlemeler yapıldığı takdirde alacağın, iskonto mukabilinde hisse senedi karşılığında da satın alınmasının mümkün olduğunu ifade edebiliriz. Varlık yönetim şirketi, sahibi olduğu ve katılım bankasının ihtiyaç duyduğu bir gayrimenkulü kiralama karşılığında da sorunlu varlıkları satın alabilir. Nitekim böyle bir durumda, sorunlu varlıklar karşılığında gayrimenkulün belirli bir süreliğine kiralanması mümkündür.

-Varlık Yönetim Şirketi'nin, finans kurumlarındaki sorunlu varlıkları tahsil edebileceği bir diğer yöntem vekâlet usûlü olabilir. Finans kurumu, sorunlu varlıklarını tahsil etmesi için Varlık Yönetim Şirketi ile alacağın bir miktarını vekâlet ücreti olarak belirleyebilir. Böyle bir yöntemde Varlık Yönetim Şirketi, vekil sıfatıyla tüm alacakları üzerine alabilir ve tahsil ettiği her bir borçtan oransal olarak vekâlet ücretini alır ve geri kalanını finans kuruma iade eder.

-Varlık Yönetim Şirketi'nin, finans kurumlarındaki sorunlu varlıkları tahsil edebileceği başka bir yöntem ödül vaadi şeklinde olabilir. Böyle bir yöntemde finans kurumu ve Varlık Yönetim Şirketi başarı primi karşılığında anlaşma yapabilirler. Buna karşılık Varlık Yönetim Şirketi, tahsil ettiği her bir borçtan oransal olarak payını alır, geri kalanını ise finans kurumuna iade eder.

-Varlık Yönetim Şirketi'nin, borçlunun durumunu gözeterek peşin ödeme karşılığında borçtan indirim yapması da mümkün olmalıdır. Zira öncesinde herhangi bir anlaşma yapılmaksızın veya vade hususunda tekrar bir pazarlık yaparak borç belirleme şeklinde bir yapılandırma söz konusu olmaksızın Varlık Yönetim Şirketi'nin iskonto uygulaması, borçluyu, borcun bir kısmından ibra etme anlamındadır. Varlık Yönetim Şirketi'nin, borcun tahsilinde yaşanan gecikmeler sebebiyle enflasyon farkını talep etmesi de mümkün görülmelidir. Zira itibari değeri olan kâğıt paranın değeri değiştiğinde kıymetinin tahsil edilmesi daha hakkaniyetli olmalıdır.

Kaynakça

- AAOIFI. *Faizsiz Finans Standartları*. çev. İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi. İstanbul: TKBB Yayınları, ts.
- Abdürrezzâk es-San'ânî. *el-Musannef*. 10 cilt. b.y.: Dâru't-Te'sîl, 2013.
- Ak, Ayhan. "Meşruiyet Analizi Bağlamında Varlık Yönetim Şirketleri", *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi* 24 (2014).
- Akartepe, Batuhan Buğra. *Alacak Satımı Uygulamaları ve Analizi: Varlık Yönetim Şirketi Örneği*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2017.
- Aktepe, İshak Emin. *Hadis Kaynaklarında Faiz ve Finansman*. İstanbul: Hayat Yayınları, 2011.
- Ali Haydar Efendi. *Dürrü'l-hukkâm şerh-i mecelletü'l-ahkâm*. 4 cilt. b.y.: Dâru'l-Cil, 1991.
- Araz, Yunus. "İslâm Hukuku Açısından Menfaat ve Menfaat İçerikli Bazı Tasarruflar". *İlahiyat Tetkikleri Dergisi* 46 (2016), 81-129. <https://doi.org/10.29288/ilted.304778>
- Aydın, M. Akif. "Deyn", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. İstanbul: TDV Yayınları, 1994.
- BDDK. *Krizden İstikrara Türkiye Tecrübesi*. 3. Baskı, 2010.
- Bahadır, Cem. *Sorunlu Kredilerin Yönetiminde Varlık Yönetim Şirketleri'nin Rolü ve Türkiye Uygulaması*. Ankara: Başkent Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2018.
- Bakkal, Ali. "İslâm Hukukunda Para ve Fâiz Telakkisi Zaviyesinden Enflasyon Farkının Ödenmesi Meselesi". *Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 2 (1992), 45-80.
- Bayındır, Servet. "Katılım Bankacılığı İçin Yeni Bir Ürün Olarak Mal (Emtia) Vadeli İşlem Sözleşmeleri ve Fikhî Açısından İncelenmesi". *Finansal Yenilik ve Açılımları İle Katılım Bankacılığı*. ed. Aydın Yabancı. İstanbul: Türkiye Katılım Bankaları Birliği, 2009, 159-199.
- Burhânüddîn Mahmûd b. Ahmed b. Abdilazîz el-Buhârî. *el-Muhîtü'l-Burhânî fi fikhî'n-nu'mânî*. 9 cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2004.
- Dârekutnî, Ebü'l-Hasen Ali b. Ömer b. Ahmed. *es-Sünen*. 5 cilt. Beyrût: Müessesetü'r-Risâle, 2004.
- Darîr, es-Siddîk Muhammed el-Emîn. *el-Garuru ve eseruhü fi'l-ukûd fi fikhî'l-İslâmî*. Cidde: Silsiletü Salih Kamil li'r-Rasâilî'l-Câmiyye li'l-İktisâdî'l-İslâmî, 1416/1995.
- Demirkurt, Önder. *Bankacılık Sektörünce Varlık Yönetim Şirketlerine Devredilen Tahsili Gecikmiş Alacakların Yönetimi*. İstanbul: Bahçeşehir Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2019.
- Desûkî, Şemsüddîn Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed b. Arafe. *eş-Şerhu'l-kebîr li-şeyhid'd-Derdîr alâ hâşiyeti'd-Desûkî*. 4 cilt. b.y.: Dâru'l-Fikr, ts.
- DİB, Diyanet İşleri Başkanlığı. "Din İşleri Yüksek Kurulu Başkanlığı" (Erişim 14 Nisan 2023). <https://kurul.diyaret.gov.tr>
- DİB, Diyanet İşleri Başkanlığı. "Din İşleri Yüksek Kurulu Başkanlığı" (Erişim 06 Nisan 2023). <https://kurul.diyaret.gov.tr>
- Döndüren, Hamdi., "İslâm'da Para-Kredi Faiz ve Enflasyon İlişkileri". *İslâmî Araştırmalar* 3 (1987), 57-70.
- Dübyan b. Muhammed b. ed-Dübyan. *el-Muâmelâtü'l-mâliyye*, b.y.: y.y., 1432.
- Ersoy, Hicabi. *Finansal Krizlerin Çözümleme Süreçleri Ve Yöntemleri (Türkiye-Kore-Meksika Deneyimlerinin Karşılaştırmalı Analizi)*. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Bankacılık ve Sigortacılık Enstitüsü, Doktora Tezi, 2007.
- Halîl b. İshak el-Cündî. *et-Tavdîh fi şerhi muhtasari'l-fer'î li'lbn-i Hâcib*. thk. Ahmed b. Abdül Kerim en-Necîb. 8 cilt. b.y.: Merkezü Necûbiye, ts.
- Haraşî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Abdillâh b. Alî. *Şerhu'l-Haraşî alâ muhtasari'l-Halil*. 8 cilt. Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1317.
- İsevi Ahmed İsevi. "Bey'u'd-deyn ve naklühü", *Mecelletü'l-Ezher* 28/2 Eylül 1956.
- İbn Hacer el-Askalânî. *et-Telhîsu'l-habîr*. 4 cilt. b.y.: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1989.
- İbn Hümâm, Kemâlüddîn Muhammed b. Abdilvâhid b. Abdilhamîd es-Sivâsî. *Fethü'l-kadîr*. 10 cilt. Lübnan: Dâru'l-Fikr, 1970.

- İslam Fıkıh Akademisi*. “<https://iifa-aifi.org/ar/2216.html>”. Erişim 22 Mayıs 2023.
- İbn Kayyim el-Cevziyye. *İ'lâmü'l-müvakkı'în*. 4 cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1991.
- İbn Kudâme, Muvaffakuddîn. *el-Muğnî*. 15 cilt. Riyad: Dâru Âlemi'l-Kütüb, 1997.
- İbn Manzur. *Lisânü'l-arab*. 15 cilt. Beyrut: Dâru Sâdır, 1414.
- İbn Nuceym, Zeynüddin b. İbrahim b. Muhammed. *el-Eşbâh ve'n-Nezâir*. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1999.
- İbn Teymiyye. *Mecmû'u'l-fetâvâ*. 35 cilt. Medine: Mecme'u'l-Melik Fahd, 2004.
- İbn Rüşd, Ebü'l-Velid Muhammed b. Ahmed b. Muhammed. *Bidâyetü'l-müçtehid ve nihâyetü'l-muktesid*. 4 cilt. Kahire: Dâru'l-Hadis, 2004.
- Kâsânî, Alâeddin Ebî Bekr b. Mesû'd. *Bedâiu's-sanâi' fi tertibi's-şerâi'*. 7 cilt. Beyrut: Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1986.
- Karaman, Hayrettin*. “<https://www.hayrettinkaraman.net>” Erişim 06 Nisan 2023.
- Kartal, Mustafa vd. Türkiye’de Katılım Bankacılığında Sorunlu Kredilerin Varlık Yönetim Şirketlerine Satışı Üzerine Bir İnceleme ve Yöntem Önerileri. *İslam Ekonomisi ve Finans Dergisi* 3/1 (2017), 89-115.
- Kaya, Çınar. *Bankacılık Sektöründe Sorunlu Krediler ve Varlık Yönetim Şirketleri*. Konya: Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2020.
- Kaya, H. Pınar vd. “Varlık Yönetim Şirketleri’nin Finansal Sistem İçerisindeki Yeri”. *Muhasebe ve Denetim Bakış Dergisi* 59 (2020), 53-74.
- Kurtubî, Ebü Abdullah Muhammed b. Ahmed. *el-Câmî li-ahkâmî'l-Kur’an*. 20 cilt. Kahire: Dâru'l-Kütübi'l-Misriyye, 1964.
- Merğînânî, Burhânüddîn. *el-Hidâye şerhu bidâyeti'l-mübtedî*. 4 cilt. Beyrut: Dâru İhyâit-Türâsi'l-Arabî, ts.
- Mâverîdî, Ebü'l-Hasen Ali b. Muhammed b. Habîb. *el-Hâvi'l-kebîr hüve şerhu muhtasari'l-Müzenî*. 19 cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye 1999.
- Mâzerî, Ebü Abdillâh Muhammed b. Ali b. Ömer et-Temîmî. *Şerhu't-telkîn*. 5 cilt. b.y.: Dâru'l-Garbi'l-İslâmî, 2008.
- Metruk, Ömer b. Abdilaziz. *er-Ribâ ve'l-muâmelâtü'l-masrafiyye fi nazari şeriatî'l-İslâmiyye*. b.y.: Dâru'l-Â'sime, ts.
- Mevvâk, Ebü Abdillâh Muhammed b. Yûsuf b. Ebi'l-Kâsım el-Abderî el-Girnâtî. *et-Tâc ve'l-iklîl li-muhtasari Hâli*. 8 cilt. b.y.: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1994.
- Mevsilî, Ebü'l-Fazl Meccüddîn Abdullâh b. Mahmûd b. Mevdûd. *el-İhtiyâr li ta'lîli'l-muhtâr*. 5 cilt. Kahire: Matba'atü'l-Halebî, 1937.
- Misrî, Refik Yunus. “el-Bey'u bi't-taksît”. *Mecelletü mecmer'l-fıkhi'l-İslâmî* 3/7 (1992).
- Mizzî, Ebü'l-Haccâc Cemâlüddîn Yûsuf b. Abdirrahmân b. Yûsuf. *Tehzîbü'l-kemâl fi esmâi'r-ricâl*. thk. Beşâr Avvad Ma'rûf. 35 cilt. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1980.
- Nezih Hammâd. *Bey'u'l-kâlii bi'l-kâlii fi fıkhi'l-İslâmiyyi*. Cidde: Merkezü Ebhâsi'l-İktisâdî'l-İslâmî, 1994.
- Nezih Hammâd. *Dirâsât fi usûli'l-müdâyenât fi fıkhi'l-İslâmî*. Taif: Dâru'l-Fârûk, 1990.
- Nefrâvî, Ahmed b. Ganim b. Salim. *el-Fevâkihü'd-Devvânî*. b.y.: Dâru'l-Fikr, 1995.
- Nevevî, Ebü Zekeriyâ Yahyâ b. Şeref b. Mürî. *Ravdatü't-tâlibîn 'umdetü'l-müftîn*. 12 cilt. Beyrût: Mektebetü'l-İslâmiyye, 1991.
- Nîsâbü'rî, Ebü Abdillâh Muhammed b. Abdillâh b. Muhammed el-Hâkim. *el-Müstedrek*. thk. Mustafa Abdülkadir Ata'. 4 cilt. Beyrût: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1990.
- Recrâcî, Ebü'l-Hasan Ali b. Said. *Menâhicü't-tahsîl netâicü letâifi't-te'vil*. 10 cilt. b.y.: Dâru İbn Hazm, 2007.
- Sâvî, Ahmed b. Muhammed el-Mâlikî. *Hâşiyetü's-Sâvî ala's-serhi's-sağîr*. 2 cilt. b.y.: Mektebetü Mustafa el-Halebî, 1952.
- Suyûtî, Celâlüddîn. *el-Eşbâh ve'n-Nezâir*. b.y.: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1983.
- Serahsî, Ebü Bekir Muhammed b. Ahmed. *el-Mebsût*. 31 cilt. Beyrut: Dâru'l-Ma'rife, ts.
- Şakar, Birgül. *Banka Yapılandırılma Sürecinde Varlık Yönetim Şirketleri Seçilmiş Ülkeler ve Türkiye Uygulaması*. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Bankacılık ve Sigortacılık Enstitüsü, Doktora Tezi, 2004.

- Şevkânî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Alî b. Muhammed. *es-Seylû'l-cerrâr*. b.y.: Dâru İbn Hazm, ts.
- Şeybânî, Muhammed b. Hasan. *Kitâbu'l-asl*. thk. Muhammed Boynukalın. 12 cilt. Beyrût: Dâru İbn Hazm, 2012.
- Şîrâzî, Ebû İshâk. *el-Mühezzeb fî fikhî'l-İmâm eş-Şâfiî*. 3 cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, ts.
- Şîrbînî, Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed el-Hatîb. *Muğni'l-muhtâc ilâ ma 'rifeti me 'ânî elfâzi'l-Minhâc*. 6 cilt. b.y.: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1994.
- Tahâvî, Ebû Cafer Ahmed b. Muhammed. *Şerhu müşkili'l-âsâr*. thk. Şuayb el-Arnaût. 15 cilt. b.y.: Müessesetü'r-Risâle, 1415/1994.
- Tahânevî, Zafer Ahmed el-Usmânî. *İ'lâü's-sünen*. thk. Muhammed Takiyyüddid Osmânî. 22 cilt. Karaçi: İdâretü'l-Kur'an ve'l-Ulûmi'l-İslâmiyye, 1418/1994.
- (VYŞ), Varlık Yönetim Şirketleri'nin Kuruluş Ve Faaliyet Esasları İle Devralınacak Alacaklara İlişkin İşlemler Hakkında Yönetmelik. *Resmî Gazete* 31541 (14 Temmuz 2021), Kanun no 5411, md. 14/1.
- Vehbe Zuhaylî. *el-Fikhu'l-İslâmî ve edilletühû*. 10 cilt. Şam: Dâru'l-Fikr, ts.
- Veybe Zuhaylî. *Beyu'd-deyn fi's-şerîa'ti'l-İslâmiyye*. Şam: Dâru'l-Mektebî, 1997.
- Zürkânî, Abdülbâkî b. Yusuf b. Ahmed. *Şerhu'z-Zürkânî alâ muhtasari'l-Halil*. 8 cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2002.